

ETNOGRAFISK TIDSSKRIFT

JORDENS FOLK

NR. 1 - APRIL

2010 - 45. ÅRGANG

Häls

JORDENS FOLK

Jordens Folk er et populærvidenskabeligt etnografisk tidsskrift, der udgives af Dansk Etnografisk Forening og udkommer med fire hæfter årligt. **Jordens Folk** udgives med støtte fra Kulturministeriets bevilling til almenkulturelle tidsskrifter. www.jordensfolk.dk

Ansvarlige for dette nummer

Martin Demant Frederiksen, Maria Louw, Marie Højlund Bræmer, Thomas Brandt Fibiger og Lotte Isager.

Ansvarshavende redaktør Maria Louw

Redaktion

Maria Louw, Lars Højer, Steffen Dalsgaard, Lotte Isager, Rasmus Kudahl Kaae Munch, Marie Bræmer, Bjarke Nielsen, Camilla Ziedorn, Jakob Krause-Jensen, Martin Demant Frederiksen, Maj Nygaard-Christensen, Martine Lind Krebs, Thomas Fibiger og Frida Hastrup.

Aarhus Universitet, Afdeling for Antropologi og Etnografi, Moesgård, DK-8270 Højbjerg

Årsabonnement

220 kr. (inkl. moms og forsendelse)

Lossalgspris: Under 10 stk. - 60 kr. pr blad.

Over 10 stk. - 40 kr. pr blad

Årsabonnement inklusive medlemskab af Dansk Etnografisk Forening: 300 kr., 200 kr. for rabatmedlemmer.

Årsabonnement indbetales til gironr. 195 1408.

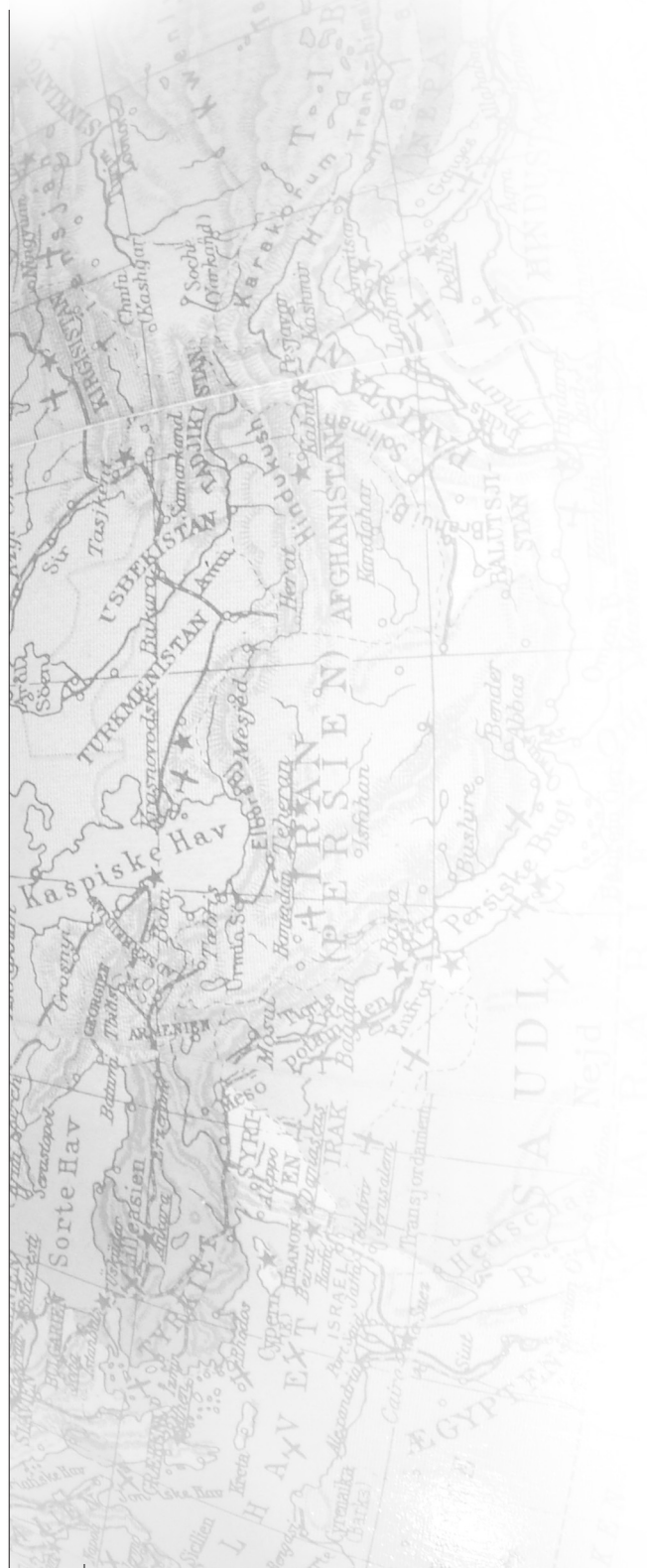
Henvendelse ved køb af numre

Dansk Etnografisk Forenings Sekretariat,
ved Thomas Christian Mikkelsen
Afdeling for Antropologi og Etnografi,
Moesgård, DK-8270 Højbjerg
telefon +45 8942 4626.
træffetid onsdag fra 12 - 15

Billedtilrettelæggelse og layout Christina Dahl

Produktion Schultz Grafisk

Forsidefoto: Marie Højlund Bræmer

HÅB

af MARTIN DEMANT FREDERIKSEN

Yes we can! - No we can't?

Håb er i disse år blevet et centralt begreb ikke bare i socialvidenskaberne men også i den politiske sfære. Barack Obama har sågar modtaget Nobels Fredspris for, med sin retorik om forandring, at have indgydt håb hos mennesker verden over. Selvom det ikke var Barack Obama, der opfandt begrebet håb, er partnerskabet mellem Obama og håb en god indfaldsvinkel til forstå hvad håb er, og hvad håb kan gøre.

Et af de mest genkendelige symboler i den amerikanske valgkamp i 2008 var kunstneren Shepard Faireys stilerede blå, rød og hvide portrætplakat af præsidentkandidaten Barack Obama, med ordene 'fremskridt', 'forandring' eller 'håb' skrevet nedenfor. Ud-gaven med påskriften 'håb' blev nærmest ikonisk for Obamas kampagne, og ordet et synonym med hans politik.

Det var i særdeleshed hans tale 'Håbets Vovemod', der blev holdt ved det demokratiske konvent den 27. juli 2004, der banede vejen for Barack Obama. Talen var en anbefaling af John Kerry, der på det tidspunkt var præsidentkandidat for det Demokratiske Parti. Obama plæderede for, at det var på tide at skifte fra en kynisk til en

håbefuld politik - 'a politics of hope'. I talen slog han fast, at der ikke var tale om blind optimisme men om noget mere væsentligt; 'det er slavernes håb, mens de sidder omkring bålet og synger frihedssange, det er håbet blandt immigranter, der stævner ud mod fjerne kyster, [...]. Håb over for vanskelighed. Håb over for usikkerhed. Håbets vovemod'.

Da Obama få år senere selv blev demokraternes præsidentkandidat, gjorde hans velsmurte valgmaskine optimisme og håbefuldhed moderne i en tid, der ellers var præget af dystre fremtidsudsigter (som Jonathan Schwarts skrev om i Jordens Folk 4/2008). Sideløbende med det amerikanske valg oplevede verden en finansiel krise, der fik konsekvenser for millioner af mennesker. Måske er det ikke overraskende, at en retorik om forandring var virkningsfuld i netop denne kontekst. På mange måder er det netop hvad håb er: ideen om, at der findes noget andet og noget bedre.

Ikke lang tid efter sin indsættelse som USA's 21. præsident blev Barack Obama overrakt Nobels Fredspris med den begrundelse, at han havde 'fanget verdens opmærksomhed og givet dens befolkning håb om en bedre frem-

tid'. Kritiske røster proklamerede straks, at det var uhørt at give Nobels Fredspris til en mand, der i princippet ikke havde gjort noget i nutiden. Og kynikere mente, at Obama nu var dømt til at fejle, da det ville være umuligt for ham at leve op til sine løfter. For håb har sine umiddelbare modstykker; fortvivelse, frygt og skuffelse.

Studiet af håb

Håb er troen på et positivt udfald, men denne tro er ikke til alle tider i sig selv blevet set som noget positivt. Begrebet var kendt i den græske mytologi, og håb var det eneste onde, der ikke slap ud af Pandoras æske i første omgang. Efter de andre onder var sluppet ud og gennem en tid havde plaget menneskeheden, åbnede Pandora igen æsken. Håb fløj ud og begyndte at hele de sår, de andre onder havde skabt. Ifølge myten ankommer håbet således altid efter alverdens problemer. Håbet blev anset for at være et onde i den forstand, at det var et selvbedrag for mennesket at have håb om fremtiden, da fremtiden blev kontrolleret af guderne og ikke af menneskene selv. Nietzsche skrev senere om håb, at det i virkeligheden burdes ses som det

ondeste af onder, da det udelukkende forlængede menneskets lidelse; et opium for folket på samme måde som Marx mente religionen var det.

I socialvidenskaberne var det først og fremmest Ernst Bloch, der gjorde håb som begreb til et studieobjekt. I værket 'The Principle of Hope' beskriver han håb som menneskets orientering mod en forbedret fremtid, og argumenterer for, at håbefulde projekter ikke bare er politiske, men også en indgroet del af dagligdagen. Selvom håb også har fanget an som tema indenfor antropologien gennem de senere år, er det ikke som sådan nyt indenfor faget. Dele af forskningen i postsocialisme har blandt andet beskæftiget sig med håb i relation til de dramatiske sociale og politiske forandringer i Østeuropa og Central Asien, den medicinske antropologi har undersøgt begrebet i relation til helbredelse, ligesom også studier af migration, religion og ungdom har udforsket emnet. Et håb kan relatere sig til situationer, hvor alle andre muligheder synes opbrugte. Det kan således indebære et passivt element, og ses som et udtryk for den 'sidste udvej'. Men håb kan også være det modsatte; en aktiv måde at orientere sig i verden på, og derved et fænomen der indebærer både kreativitet og fremsynethed. At håbe kan være en praksis, hvorigennem folk forsøger at give mening til deres liv. Samtidig er håb både en privat følelse og et socialt fænomen, idet det kan indgå både i kollektive, politiske og institutionelle sammenhænge.

I dette nummer af Jordens Folk bringer vi en række artikler, der reflekterer over fænomenet håb,

både som personligt og socialt fænomen; hvad enten håb forstås som en kulturel udtryksform, en sidste udvej under svære omstændigheder, eller en fremadrettet handling.

Den første artikel viser, at retorikken om håb også er slået igennem for det, der for blot få år siden blev betegnet som 'det håbløse kontinent': Afrika. I dag taler politikere og nødhjælpsorganisationer om, at der 'alligevel' og 'på trods' er håb også i Afrika. Jesper Bjarnesen viser i sin artikel fra Elfenbenskysten, hvordan en ung afrikaners liv er spændt ud mellem håb og håbløshed. Bjarnesen trækker på antropologiske diskussioner af håb hos blandt andre Susan Reynolds Whyte, Vincent Crapanzano og Deborah Durham, og artiklen kan dermed også inspirere til videre læsning om, hvordan antropologi kan bidrage til forestillinger og forståelser af et begreb om håb.

Kenneth Nielsen fokuserer i sit bidrag på forholdet mellem håb og materialitet. Gennem en beskrivelse af 'verdens billigste bil', der er blevet et billede på en lysere fremtid for middelklassen i det moderne Indien, viser han, hvordan produktionen af bilen samtidig er med til at ekskludere store dele af Indiens befolkning fra denne fremtid. Mens bilen på den ene side er genstand for håb for nogle, er den på den anden side blevet til genstand for fortvivelse for andre.

Marie Højlund Bræmers artikel tager udgangspunkt i en bar i Hanoi, hvor barpigerne bag disken drømmer om et liv med den frihed, som deres vesterlandske kunder har. I mødet mellem øst og vest bliver forskellige

håb og drømme til. For pigerne handler det om at forholde sig aktivt til den fremtid, der forventes af dem, snarere end om egentligt at håbe på at finde lykken i det ukendte udland.

To bidrag beskriver håbets rolle i medicinsk behandling. Ayo Wahlberg og Lotte Huniche viser i deres bidrag hvordan gen- og stamcelleteknologier ikke længe blot er forbundet med frygt for menneskekloning og designerbaber, men i gennem senere år også er blevet beskrevet som 'håbets teknologier'. For at forstå håbets rolle i stamcelleforskning, skriver de, er vi nødt til at se på bioteknologiens sociale liv. Signe Lindgård Andersen beskriver i sin artikel danske kræftpatienters behandlingsrejse i Kina. Rejsen er risikofyldt for patienterne og er ikke anbefalet af danske læger. Er der i disse rejser andet og mere på spil, spørger hun, end at finde en behandling, der kan forlænge liv? I begge bidrag ser vi, hvordan nye eller genvundne muligheder for handling skabes gennem håb.

Udover artiklerne anmelder Jess Auerbach Lotte Meinerts bog 'Hopes in friction - schooling, health and everyday life in Uganda', om børn og familiers håb om 'det gode liv'. Herudover anmelder Ole Høiris bogen 'Samhället som tanke'. Bogen er skrevet af Christer Lindberg og handler om Claude Lévi-Strauss, der jo døde i november 2009. Men måske er der håb for, at den gamle strukturalists tanker vil leve videre? ■

God læselyst

OM HÅBEFULDHED og HÅBLØSHED I KORHOGO

af JESPER BJARNESEN

Moudi er født i en lille landsby i det nordvestlige hjørne af Elfenbenskysten. Hans livshistorie er præget af mobilitet: han flyttede først fra sin fødeby til sin tantes landsby, da hans forældre blev skilt, derfra videre til sin bedstemors hus, og videre til nye midlertidige hjem efter bedstemorens død. I løbet af de seneste år er Moudi kommet under sin morbrors beskyttelse i Abidjan - et forhold han både ser som en velsignelse og en svøbe.

Denne artikel er en refleksion over Moudis livsforløb og fremtidsdrømme. Hans livshistorie illustrerer hvordan migrationspraksisser og fremtidsdrømme er ladet med et helt spektrum af håbefuldheder, selvom de udefra kan virke ret håbløse.

Ungdom og håb

I en meget læst artikel fra 2000 beskrev magasinet *The Economist* Afrika som et "håbløst kontinent" og tilegnede et helt temanummer til at udpensle alt det, der var grundlæggende galt og uden udsigt til forbedring. I 2008 udgav samme magasin en opfølger med titlen "Der er håb", som skulle pege mod en lysere fremtid for kontinentet. I konklusionen hedder det, at på trods af alle de grumme udsigter, når det gælder klima, sygdom, analfabetisme, etniske

Moudi på Mont Korhogo.

konflikter og korrupsion, er der grund til optimisme. Der er få konkrete bud på, hvorfor man ud fra denne opfattelse skulle være optimistisk, men artiklens eneste billede - af en sort udstrakt hånd, der holder en stor, usleben diamant - er også ganske talende i sig selv. Artiklen afsluttes med et velkendt refræn: "den rige verden må aldrig give op i sin indsats for at hjælpe den fattige til at stå på egne ben".

I denne tankegang, som også går igen i bistandsinitiativer som 'Hope 4 Africa', 'A Place of Hope' og 'Villages of Hope', er håb endnu en ressource - ligesom penge, sundhed, uddannelse, 'udvikling' og så videre - som afrikanere mangler, og som det er de rige landes sure pligt at forsøge at tilføre dem udefra. Jeg tror, et fokus på håb kan bruges meget mere konstruktivt og frem for alt med større respekt for, at livet for de fleste mennesker indeholder

øjeblikke af både håbefuldhed og af tilsyneladende håbløshed.

Med idéen om det "håbløse kontinent" i tankerne kunne jeg iscenesætte Moudis livshistorie på mange måder, og mange af dem ville være så velkendte, at de ikke længere bibringer nogen særlig indlevelse eller empati hos selv den mest engagerede læser. Jeg kunne fremhæve fattigdommen og krigen og beskrive de mest grafiske eksempler på menneskelig lidelse, som Moudi har gennemlevet eller været vidne til, eller jeg kunne tale om underudvikling og etniske fjendebilleder.

Men for at komme væk fra denne distancerende og ofte nedladende forståelse af, hvad det vil sige at vokse op i fattigdom og krig, vil jeg foreslå at det, der kendetegner Moudis livshistorie er uvished snarere end fattigdom i sig selv. Selvom Moudis livssituation har andre materielle vilkår end dem, vi er vant til, tror jeg at de fleste kan

genkende øjeblikke af uvished eller tvivl i deres eget liv. Og dermed også muligheden for at se ud over en tilsyneladende håbløshed. Håb om en bedre fremtid er bundet til "hvis'er og måske'er", som Susan Reynolds Whyte har skrevet. I den forstand er Moudis måde at orientere sig i verden på ikke væsensforskellig fra vores egne, hvem "vi" nu end måtte være.

Moudis mobile livshistorie

Da jeg mødte Moudi for første gang, boede han i et hus som hans morbror, "Store Moudi", lejede for lidt over fem hundrede kroner om måneden. Det lå i et af de finere kvarterer, "Quartier Quartorze" (eller "kvarter fjorten"), i regionshovedstaden Korhogo. Hans mor boede i et beskedent lille hus i et slumkvarter i Abidjan, hvor hun solgte grøntsager på markedet. Hans far var i Frankrig, hvor han havde giftet sig med en fransk kvinde og eftersigende fået to

Forladte villaer.

børn. Store Moudi havde selv boet i huset indtil han mistede sit job som regional direktør for en stor bomuldsproducent, som gik konkurs på grund af Elfenbenskystens kriseramte økonomi.

Der er mange store firmaer, der har været nødt til at lukke i løbet af borgerkrigen i Elfenbenskysten. Den politiske konflikt blev synlig med et statskup i 1999, men havde på mange måder ligget i kortene siden landsfaderen Félix Houphouët-Boigny døde efter 33 år ved magten, i 1993. Da konflikten eskalerede i 2002 med et mislykket statskup, der endte med at dele landet over på midten, var det ikke kun økonomiske ressourcer og jobmuligheder, der trak sig tilbage mod Abidjan i syd, men også en stor del af Korhogos elite. De efterlod mange tomme villaer i byens finere kvarterer, som senere blev plyndret og efterladt som ruiner. Der var adskillige sådanne ruiner omkring Moudis hus i Quartier 14.

Da Store Moudi flyttede sin familie til Abidjan, havde han brug for en garçon - en "dreng" i huset, som kunne holde det ved lige og sikre, at det ikke led samme skæbne som mange af nabohusene. Denne opgave blev Moudi udpeget til at tage sig af, efter et møde mellem hans mor og Store Moudi, hendes storebror.

Et liv sat i bevægelse

Da Moudi var lille, havde hans forældre store problemer i ægteskabet, og hans far forlod familien uden at se sig tilbage. Moudi havde prøvet at kontakte ham flere gange: gennem sin fars søster, som kom på besøg i Korhogo året forinden, men nægtede at se Moudi, og gennem en lignende oplevelse med farens nye kone. Han fortalte mig, at han stadig håbede på, at han vil få sin far at se en dag. Hvis vi ser håbefuldhed som et spektrum af orienteringer mod fremtiden, hvor den ene yderlighed er

en konkret optimisme om en klart defineret fremtid, og den anden er kendetegnet ved en positiv indstilling til en diffus, eller utopisk, fremtidsvision, bevægede Moudis håbefuldhed omkring et gensyn med sin far sig længere og længere mod den utopiske ende af spektret. Han havde ingen konkrete forventninger om, hvordan en mulig genforening ville være, eller hvad den ville afstedkomme.

Da Moudis forældre blev skilt, blev han bragt til sin moster, som allerede havde alt for mange munde at mætte og derfor sendte ham videre til hans mormor i byen Gagnoa - en større by i kakao- og kakaodyrkningsområderne i den vestlige del af landet. Hans mormor tog sig godt af ham, og hun hjalp ham til en lærlingeplads på et værksted. Det var hende, der havde opfordret ham til at blive mekaniker, og hun havde i det hele taget betydet meget for Moudi. Da hun døde, blev han boende i hendes hus i

Benzintank i en kriseram økonomi.

Forladt værksted.

Gagnoa helt alene. Han havde ingen muligheder for at komme i kontakt med sin mor og ingen penge til en busbillet til Abidjan, så han sad fast dér i over to år, før han endelig havde sparet de 3.000 franc CFA (cirka 45 kroner) sammen, det koster at komme med bussen til landets hovedby. Han havde sparet sammen ved at lægge en enkelt mønt til side, når han en gang imellem fik lidt betaling for sit arbejde på værkstedet, og han klyngede sig til håbet om at nå frem til sin mor i Abidjan.

Da han endelig nåede frem, var hans mor helt chokeret over, hvor tynd og forhutlet han var blevet. Men livet i Abidjan havde været noget helt andet. Hans familie i byen havde skaffet ham et ordentligt arbejde på et værksted, og han tjente nu sine egne penge, som han kunne bruge på at købe tøj og gå i byen. Han var derfor blevet meget skuffet, da hans morbror en

dag havde sagt, at Moudi skulle flytte til Korhogo for at tage sig af et tomt hus midt det rebel-kontrollerede område. Hans skuffelse var ikke blevet mindre, da han ankom til Korhogo midt under krigen. I Abidjan var der masser af biler at reparere, men her var der ingenting. I Abidjan var altting i bevægelse; at komme til Korhogo var som en brat opbremsning.

Han havde klaget sin nød til sin morbror. Store Moudi havde sagt, at Moudi skulle regne med, at det tog lidt tid at falde til i den mindre provinsby, og at når han først var faldet lidt mere til, ville morbroren betale for et kørekort, hvilket ville gøre det muligt for Moudi at arbejde som taxachauffør. Dette løfte var stadig ikke blevet indfriet, da jeg forlod Korhogo efter mit andet besøg, otte måneder senere.

At udforske håbefuldhed

Denne første del af Moudis livs-

historie er præget af en række migrationer, der alle kan relateres til håbefuldhed(er). Da Moudi pludselig blev ladet alene i sin mormors hus i Gagnoa blev han tvunget til at begynde at formulere sine egne håb, hvilket måske tvang ham til at blive mere voksen. Det var det meget målrettede håb om at gense sin mor i Abidjan, der havde inspireret ham til at lægge penge til side til en busbillet over så lang tid; et håb der ikke behøvede en fremtidshorisont på den anden side af målet. At gense sin mor i Abidjan var det endelige mål for Moudis håbefuldhed på dette tidspunkt i livet - måske fordi hans sociale verden var så uoverskuelig efter mormorens død.

Det var derfor først, da han havde opnået det han håbede på, at han begyndte at tænke længere frem. Tiden i Abidjan gav Moudi muligheden for at forestille sig en fjernere og mindre konkret, eller

mere utopisk, fremtid. Det var her, i denne periode, at han begyndte at formulere det mere utopiske håb om at klare sig på egen hånd en dag - måske som ejer af sit eget værksted.

Jo nærmere vi kommer nu'et i Moudis fortælling, jo mere fokuserer hans håbefuldhed sig på forholdet til Store Moudi. Her er Moudis indstilling mere afventende, og han håber på den ene side på, at morbrorens løfte om et kørekort vil blive til noget, og på den anden at han på en eller anden måde vil blive i stand til at bryde dette afhængighedsbånd.

Hvis man tænker på utopier som revolutionerende fremtidsvisioner, kunne man være fristet til at læse en sådan frihedstrang ind i Moudis ønske om at klare sig selv, fordi dette håb går imod en social orden, der bygger på afhængighedsbånd mellem seniorer og juniorer i det sociale hierarki. Men

jeg er ikke så sikker på, at jeg ville kalde Moudis håbefuldhed for revolutionerende i den forstand. Han håber jo trods alt bare på at kunne stige i graderne inden for det selvsamme hierarki; at han ved at etablere sig som selvstændig en dag selv vil kunne blive den, som andre juniorer vil være afhængige af. Man kan sige, at hans håbefuldhed indebærer muligheden for en personlig forandring, samtidig med at hans mål er socialt konservativt, da det genskaber den gældende sociale hierarkisering. Lad mig fremhæve et sidste aspekt af Moudis håbefuldhed, inden jeg fortsætter med den anden halvdel af hans rørlige livshistorie. Det er vigtigt at bemærke, at Moudis håb ikke er fokuseret på et og samme mål. Hans overordnede indstilling lader snarere til at være et afventende håb om at bare én mulighed eller ét løfte vil blive til noget; om det nu er Store Moudis planer

for ham eller muligheden for at klare sig selv på en eller anden måde. På den måde overstiger Moudis afventende håbefuldhed konkrete mål og er snarere en grundlæggende orientering mod mulige fremtider.

Den anden del af Moudis mobile livshistorie bygger på mine observationer og Moudis egne overvejelser i løbet af den første måned, jeg tilbragte i huset i Quartier 14. I løbet af denne periode lå endnu et flyt i kortene for Moudi, i takt med at Store Moudis planer om at hente Moudi tilbage til Abidjan, og afslutte lejemålet i Korhogo, blev mere konkrete.

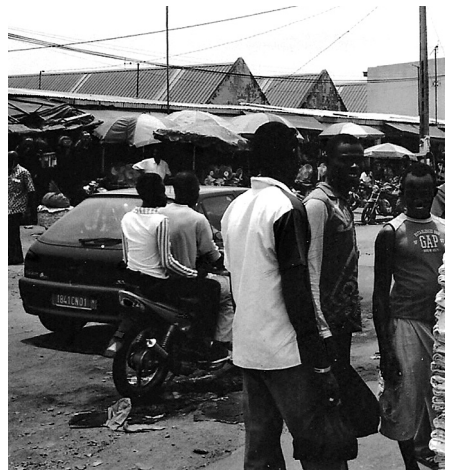
En ny omvæltning?

Moudis kæreste, Cristelle, boede også i huset i Quartier 14. Moudi tøvede længe, før han lod hende flytte ind, fordi de ellers kun var mænd i huset, men hendes forældre havde insisteret på at hun flyttede, da de havde fundet ud af at hun var gravid. Jeg prøvede at forstå, hvorfor Cristelles forældre smed hende ud. Moudi forklarede, at hendes far ikke ville kunne tage sig af hende, og at hun derfor var nødt til at flytte. Hvis der var komplikationer i løbet af graviditeten, og hun skulle have behandling eller medicin, ville hendes far ikke have råd til at betale det. Moudi forklarede, at hans svigerfar ikke ville kunne tillade, at Moudi betalte for noget under hans tag. Til at begynde med ville Moudis svigerfar slet ikke se sin gravide datter. Det unge par havde bedt om tilgivelse i det uendelige, og det havde til sidst gyldt lidt olie på de oprørte vande.

Moudi ville gerne have giftet sig med Cristelle og taget et større ansvar for deres barn, men der var

Korhogos hovedgade.

Korhogos hovedgade.

ikke mange penge tilovers til andet end et par måltider om dagen, og han ville ikke engang have så meget, havde det ikke været for Store Moudi. At gifte sig og danne sin egen familie med Cristelle var ikke engang en fjern mulighed lige nu. Denne potentielle livssituation lå langt ud over Moudis nuværende horisonter af håbefuldhed. Han kunne i sin nuværende situation slet ikke sætte ord på de muligheder, der teoretisk set, i en fjern fremtid, ville gøre det muligt at gifte sig og deltage aktivt i sit barns opvækst.

En aften ringede Store Moudi fra Abidjan og beordrede Moudi til at forny sine identitetspapirer, så han kunne komme til Abidjan og begynde at arbejde på det værksted, han havde arbejdet på tidligere. Store Moudi havde sagt, at han ville opsigte lejemålet inden for et par måneder. Moudi skulle forberede sig på at rejse så snart han fik besked på det. Samme aften beklagede Moudi sig til mig over alle de beslutninger, der blev truffet hen over hovedet på ham. "Jeg flytter

alt for meget", sukkede han opgivende. Han gentog sit ønske om at blive i Korhogo og sagde, at det jo bare ville kræve en lille startpulje fra sin morbror, men hans ansigt lyste af erkendelsen af, at dette ønske var håbløst. Han håbede nu på, at Store Moudis gamle løfte om et kørekort ville blive opfyldt, når Moudi kom tilbage til Abidjan.

Det er vigtigt at bemærke, at selvom mange af disse ønsker og drømme handler om muligheder for at klare sig økonomisk, er Moudis håb ikke bare materialistiske. Han ville sikkert kunne leve et mere bekvemt liv under sin morbrors vinger, og han ville nok have været mere begejstret for morbrorens planer om, på længere sigt, at åbne et værksted som Moudi skulle være bestyrer af. En sådan mulighed ligger langt uden for langt de fleste af Moudis kollegers rækkevidde. Det der betyder mest for Moudi, er at kunne klare sig selv. Det er dette utopiske håb, som Moudi insisterer på, imens Store Moudis planer trækker af sted med ham.

Et spektrum af håbefuldheder

Moudis mobile livshistorie er gennemsyret af håbefuldheder og bekymringer, både i hans fortællings nutid og i hans tidligere livssituationer. Lige siden hans forældres skilsmisse har han bevæget sig og er blevet flyttet, både fra sted til sted, og mod nye forståelser og livshorisonter - og mellem vekslende grader af afhængighed og frihed. Med sin bedstemors død sad han pludselig fast i Gagnoa, men han nåede sit mål om at komme til Abidjan, hvor hans familie kunne tage sig af ham og hjælpe ham på fode. Her var det først og fremmest hans morbrors støtte, der gjorde en forskel, og gav ham muligheder der ellers, set fra hans livssituation i Gagnoa, var helt utænkelige. Bagsiden af denne medalje gik langsomt op for ham, da han blev forbigået i planlægningen af sin rejses næste etape, og pludselig havnede i provinsbyen Korhogo, langt væk fra Abidjans pulserende storbyliv.

Jeg mødte Moudi, da han var midt i svære overvejelser om end-

nu en vigtig rejse - enten tilbage til Abidjan og hans morbrors færdigsyede fremtidsplaner, eller ud af huset i Quartier I4 og ind i en uvis fremtid, med et nyfødt barn og en kæreste at tage sig af. Dette var en foruroligende tid for Moudi, men også en tid fuld af aktiv planlægning og dagdrømmeri, som ansporer et helt spektrum af håbefuldheder.

I Moudis overvejelser indgår det utopiske håb at løsrive sig fra sin morbrors beskyttende og kvælende greb. Denne opmærksomhed på unge menneskers utopiske håbefuldhed kan måske hjælpe os til at forstå, hvordan unge i stærkt hierarkiske samfund afvejer fortiden, og forestiller sig forskellige fremtider. Opmærksomheden på utopiske håbefuldheder understreger, at det at blive voksen kræver en aktiv indsats i denne sammenhæng, og gør vores forklaringer modtagelige for de mange parallelle veje mod voksenstatus, det er muligt at forestille sig og efterstræbe, på trods af en tilsyneladende håbløshed.

Samtidig er det vigtigt at fremhæve, at de mere passive former for håbefuldhed, som også kendetegner Moudis livshistorie, kan være særligt vigtige når man vil forstå, hvad det vil sige at være ung i samfund, hvor individuelle livsforløb er ufravigeligt knyttede til afhængighedsrelationer, som er definerende for deres status som ung (junior), snarere end voksen (senior). Som Deborah Durham har påpeget, er disse bånd ikke udelukkende påtvunget de unge; unge mennesker er selv særligt aktive i at bygge sådanne relationer, som vil kunne betyde meget for dem gennem hele livet. Dette udtryk for unge menneskers fremtidsdrømme er alt andet end revolutionerende. I Durhams analyser fra Botswana, og i mit eget materiale fra Korhogo, er det tydeligt at de fleste unge leder efter muligheder for at passe ind i, og få glæde af, den eksisterende samfundsorden, snarere end at vende den på hovedet. Durhams tilgang opfordrer os til ikke at blive for opslugte af de innovative, revolutionære, utopiske eller omskabende sider af unge menneskers drømme og valg, men at tage hele spektret af håbefuldheder i betragtning.

Jeg har gennem udforskningen af Moudis komplekse forestillingsverden forsøgt at vise hvordan et spektrum af håbefuldheder kan hjælpe os til at forstå, hvordan unge mennesker opererer med adskillige parallelle, og nogle gange selvmodsigende, fremtidsdrømme. Unge menneskers bestræbelser i stærkt hierarkiserede samfund tager mange former og kan ikke forstås som ensidigt revolutionerende eller endegyldigt marginaliserede. At håndtere tvivl og uvished er et fællesmenneskeligt vilkår, og i

den forstand bliver hverdagslige udtryk for tøven og tvivl også centrale for vores forståelse af hele det spektrum af håbefuldhed, som strækker sig fra forsigtig optimisme til drømmende utopier. I modsætning til den konservative opfattelse af utopier som urealistiske dagdrømme handler utopisk håbefuldhed snarere om potentialet, som enhver situation eller erfaringshorisont rummer. Som Vincent Crapanzano udtrykker det, hænger håbefuldhed og håbløshed uløseligt sammen. Håbefuldhed har altid et skær af ængstelighed over sig; Moudis håbefuldhed er netop kendetegnet ved en uvished, som har fået ham til at tøve, og på samme tid forestille sig nye muligheder. ■

Læs mere i

Crapanzano, Vincent. Imaginative Horizons. An Essay in Literary-Philosophical Anthropology.

Chicago IL: Chicago University Press. 2004.

Durham, Deborah & Jennifer Cole. Figuring the Future. Globalization and the Temporalities of Children and Youth. SAR Press. 2008.

Reynolds Whyte, Susan. 'Subjectivity and Subjunctivity. Hoping for Health in Eastern

Uganda', in Werbner, Richard (red.), Postcolonial Subjectivities in Africa. London &

New York: Zed Books. 2002

JESPER BJARNESEN ER PH.D.-STUDERENDE PÅ AFDELINGEN FOR KULTURANTROPOLOGI, UPPSALA UNIVERSITET, OG ARBEJDER PÅ ET PROJEKT OM UNGE MENSKERS MOBILITET OG FREMTIDSDRØMME I GRÆNSELANDET MELLEM BURKINA FASO OG ELFENBENSKYSTEN.

alle fotos af forfatterne

Tatas nye billigbil 'Tata Nano'. Med en pris på kun 100.000 indiske rupier har den revolutioneret bilindustrien. Foto leveret af Tata Motors.

I maj 2006 annoncerede chefministeren i den indiske delstat Vestbengalen, Buddhadeb Bhattacharya, at den indiske automobilgigant Tata Motors havde til hensigt at etablere en ny bilfabrik i delstaten. Dette var en opsigtsvækkende nyhed af to årsager. For det første er Vestbengalen en delstat, som siden 1960'erne har haft et dårligt ry i forretningsverdenen som et sted, hvor det er vanskeligt at drive business. Derfor har Vestbengalen generelt haft mere end vanskeligt ved at tiltrække store private in-

vesteringer fra koncerner som for eksempel Tata Motors. For det andet var det ikke en hvilken som helst bil, der skulle produceres på den nye fabrik. Der var snarere tale om en reel transportrevolution, for Tata Motors havde hér til hensigt at fremstille sin nye 'folkets bil', som senere fik navnet Tata Nano. Ambitionen med den nye Nano-en lille sag cirka 3 meter lang, 1,5 meter bred, med 33 HK, 623 kubik og en topfart på 104 km/t-var netop at gøre den til folkeje, og med den fantastiske pris på kun

100.000 indiske rupier (pt. DKK 12.500) var der åbnet op for, at familier, der overvejede at investere i en scooter eller motorcykel, nu for en lidt større investering kunne købe en Nano i stedet.

Det nye Indien

Der var fra starten fra flere sider knyttet store forhåbninger og forventninger til den nye Nano. Chefminister Bhattacharya havde kort forinden lovet sine vælgere, at han ville prioritere jobskabende industriel udvikling, og med afs-

NANO

MELLEM HÅB OG FORTVIVELSE

Den vedvarende vækst i den indiske økonomi producerer både vindere og tabere. Hos den voksende middelklasse spirer håbet om en lys fremtid, men på samfundets bund lever millioner stadig uden udsigt til nævneværdig forbedring af levevilkår. Med udgangspunkt i historien om tilblivelsen af verdens billigste bil, den indiske Tata Nano, stiller artiklen skarpt på kontrasten mellem rig og fattig, og mellem håb og fortvivelse, der er med til at forme det moderne Indien.

af **KENNETH BO NIELSEN**

løringen af Nano-projektet havde han dermed allerede indfriet sine valgløfter. Samtidig forventede Bhattacharya, at etableringen af Tatas fabrik ville medføre mere end halvanden milliard kroner i investeringer. Dette, samt det faktum at Nano-projektet var et nyskabende prestigeprojekt, der tiltrak global opmærksomhed, ville, udtalte Bhattacharya, være dén afgørende begivenhed, som ville sætte gang i delstatens industrielle udvikling. Det ville vise potentielle investorer, at de kunne have fuld tillid til Vestbengalen som investere-

ringsdestination-potentielt kunne Nano-projektet forandre Vestbengalen for altid.

Også fra Tata Motors' side var forhåbningerne store. Læsere med Indiens erfaring kender nok først og fremmest Tata Motors som producenten af de ofte klodset udseende, ukomfortable og meget larmende busser og lastbiler, som fylder godt i det indiske trafikbillede. Store firmaer som Tata nød i mange årtier godt af den statsprotektionisme og industrielle nationalisme, som Indien praktiserede fra 1947 og frem, og

som i stor grad skærmede indiske firmaer mod udenlandsk konkurrence. Som en konsekvens havde indiske firmaer relativt frit spil på hjemmemarkedet, men manglen på tilgang til udenlandsk teknologi og ekspertise medførte samtidig, at man kun sjældent formåede at fremstille produkter, som ville kunne begå sig i international konkurrence. Skabelsen af Tata Nano viste verden, at det kunne man nu, for her havde man præsteret, hvad intet andet firma i verden nogensinde hverken økonomisk eller teknologisk havde været i

Tata Motors er kendt for sine farverige og larmende lastbiler.

nærheden af, nemlig at fabrikere en rigtig bil til så lav en pris. Tata Motors var definitivt gået fra indisk amatør til global innovator og havde med ét placeret sig på det internationale landkort over kreative bilproducenter. Planen var, at Nano'en skulle markedsføres over det meste af verden som en del af en større håbefuldst global markedsførings- og ekspansionsstrategi, der inkluderede opkøbet af de prestigetunge britiske bilproducenter Jaguar og Land Rover. Transformationen var spektakulær: i det gamle årtusind havde Indien bojkottet udenlandske produkter;

nu opkøbte man i stedet de firmaer, der fremstillede dem.

Men ikke mindst vakte Nano'en opmærksomhed blandt den indiske middelklasse, som er vokset betrageligt i størrelse siden Indien i 1991 påbegyndte en gennemgribende liberalisering af sin hidtil relativt statsstyrede økonomi. Det førte til en lang periode med høj økonomisk vækst, som både reducerede fattigdommen og øgede størrelsen på den indiske middelklasse, som i dag anslås til flere hundrede millioner. Tidligere var det en udbredt praksis blandt i al fald dele af middelklassen, at man

inkorporerede Gandhiske idealer i sin livsførelse. Det vil sige, at man levede et nøjsomt liv, hvor man lagde vægt på det spirituelle frem for det materielle i tilværelsen. Men i de seneste årtier har konsumerismen grebet om sig, og særligt fremstår bilen i stigende grad som et symbol på modernitet og fremskridt. Nano'en, med den spektakulære lave pris den kostede mindre end blot en tredjedel af markedets hidtil billigste model-gjorde det med et muligt for langt flere indere at erhverve sig både transportmiddel og social status.

Bønder fra Singur sultestrejker for at få sin eksproprierede landbrugsjord tilbage.

Sujay Bose er blandt dem som så frem til Nanoens lancering med glæde. Sujay bor i en nordlig forstad til Kolkata (Calcutta), hvor han lige har købt hus. Han er offentlig ansat har en anstændig løn, men en bil har han endnu ikke haft råd til. I stedet ejer han en scooter, som han dog kun sjældent bruger, for han mener simpelthen det er for risikabelt at transportere både sig selv, hustruen og hans to små børn rundt på den i Kolkatas intense trafik. I stedet rejser Sujay på arbejde med offentlige busser, men turen fra hans hjem og til kontoret kan

nemt tage halvanden time, ikke mindst fordi han på vejen skal aflevere sin ældste datter i en af det sydlige Kolkatas bedste skoler. For Sujay er, som mange andre middelklasseindere, parat til at bruge både tid, kræfter og penge på sine børns uddannelse, i håb om at dette vil sikre dem en lys fremtid i Indiens videns- eller serviceøkonomi. Sujay overvejer kraftigt at bestille en Nano, for i tillæg til social status vil en bil uægtelig også gøre hverdagen lettere: Sujay kan komme hurtigere ud og hjem, og han slipper for overfyldte og langsomme offentlige busser. Og med

en bil vil han have taget endnu et skridt på vejen mod et liv, som i standard nærmer sig det, man har i Vesten, og som de fleste blandt middelklassen har ambitioner om at opnå. Og Sujay er bestemt ikke alene om at drømme om Nanoen, for da den første leverance på 100.000 biler kom på markedet havde over dobbelt så mange potentielle købere afleveret deres forhåndsbestilling.

Mens Tatas Nano-projekt således for mange fremstod som et symbol på det nye og moderne Indiens lysende fremtid, viste det sig dog hurtigt, at projektet havde

Kartoffelmarker i fabriksmurens skygge.

en skyggeside: for at kunne opføre bilfabrikken i Vestbengalen måtte delstatsregeringen nemlig ekspropriere 400 hektar landbrugsjord, fordelt på flere landsbyer i et område ved navn Singur. Den eksproprierede jord ville derefter blive konverteret til en industripark, og ville blive lejet ud til en billig pris til Tata Motors. I overensstemmelse med en gammel kolonial lovgivning fra 1894-udformet af briterne for at sikre en hurtig og effektiv ekspropriering når man skulle anlægge jernbaner og veje-som stadig er i kraft, ville

de berørte bønder blive økonomisk kompenseret for deres tab af jord. Men mange af Singurs bønder fandt ikke den økonomiske pakke attraktiv og modsatte sig regeringens eksproprieringsplaner. For dem var Nanoen ikke et symbol på en lysere fremtid tvært imod.

Bønder i protest

I landsbyen Beraberi i Singur bor den snart 70 år gamle Ajoy Manna. Ajoy tilhører, som næsten alle familier i det nabolag, hvor han bor, mahishya-kasten,

som historisk set har livnæret sig som bønder. Og Ajoy har da også været bonde hele sit liv, noget han er stolt af. Gennem hårdt arbejde og sparsommelighed, fortæller Ajoy, har han formået at bygge sig et stort murstenshus-noget som var de færreste forundt i hans barndom. Ajoy er desuden i den specielle situation, at han har fået syv døtre og ingen sønner. En overvægt af døtre er ofte en kilde til bekymring for indiske familier, for på grund af de sociale konventioner om medgift kan det være en bekostelig af-

Høstede og tørrede ris Korn skilles fra stråene. Ris er fortsat den vigtigste afgrøde i det Vestbengalske landbrug.

fære at få dem giftet bort. Men også dette har Ajoy klaret uden at optage lån- ligesom han har fået sat penge til side, så selv pludselig sygdom i familien ikke kan vælte privatøkonomien-"alt sammen takket være landbruget", forklarer Ajoy.

Ajoy var blandt de tusindvis af lokale bønder, som fra starten modsatte sig statens ekspropriationsplaner i Singur. Han afviste tilbudet om økonomisk kompensation og demonstrerede og protesterede i månedsvis, men i længden til ingen nytte. I december

2006 blev eksproprieringen gennemført under stort politiofbud, og i løbet af 2007 opførte Tata Motors sin bilfabrik. Ajoy mistede mere end halvdelen af sin landbrugsjord, og sidder nu tilbage med cirka 1,5 hektar. Det er nok til, at Ajoys familie kan brødføde sig selv, men det er trange kår. Når jeg spørger Ajoy, hvorfor han ikke tog imod tilbudet om kompensation svarer han blot "amra chasi" - vi er bønder. Efter en pause uddyber han: "Jeg har altid været bonde. Fra jeg var helt lille er jeg gået i marken og har sået

og høstet. Det er det, jeg kan. I min barndom boede vi i huse lavet af jord og bambus, nu har vi huse af mursten, sandaler på vores fødder os en cykel til at komme omkring. Alt det har vi opnået takket være vores landbrugsjord. År efter år giver jorden os mad på bordet. Penge forgår. Hvad skal en gammel mand som mig med penge? Jeg ved ikke hvordan man investerer og driver forretning, og når pengene er brugt kommer de ikke igen; men jorden vil altid være der. Hvis du pløjer, sår og arbejder på marken, så vil du altid

Kvinder fra familier som har fået sin jord eksproprieret bidrager til familieindtægten ved at flette små farverige musestrapper eller ved at brodere.

klare dig-det er op til dig. Derfor vil jeg hellere kæmpe til sidste blodsdråbe, frem for at opgive min jord for ussel kompensation."

Med sine 1,5 hektar skal Ajoy og hans familie nok klare sig. Men andre familier i Beraberi var endnu hårdere ramt af Tata-fabrikens komme. Den 45-årige bonde Sumit Das havde således mistet den halve hektar jord han ejede, og tilhørte nu kategorien af jordløse bønder. Også Sumit havde nægtet at tage imod den øko-

nomiske kompensation, og havde kæmpet imod eksproprieringen.

Før Tata kom til Singur havde Sumits halve hektar været nok til at sikre hans familie mad på bordet det meste af året, og da Sumits søn i tillæg arbejdede som tømrer, havde familien også en lille sideindkomst. Men uden jord var situationen vanskelig. "Tata-fabrikken er en forbandelse for Singur", forklarer Sumit. "Regeringen har taget jorden fra os fattige bønder og har givet den til indu-

strigiganten Tata. Vores jord var vores livsgrundlag, så nu sulter alle i Beraberi. Hvad skal vi med en bilfabrik? Tror du, at Tata Motors vil ansætte dårligt uddannede bønder som os i deres nye højteknologiske fabrik? Selvfølgelig ikke! Sådanne fabrikker er fulde af maskiner og computere, og de eneste der vil få jobs dér er et par hundrede højtuddannede ingeniører fra storbyerne. Og hvem er det, som med tiden skal køre i den nye Nano? Det er også de

Kartoffelmark i baghaven. Presset på landbrugsjorden er stort, så selv de mindste jordlodder dyrkes.

rige i byerne, dem med uddannelse, penge og gode jobs. For os småbønder er Nanoen udelukkende dårlige nyheder."

Landbrug i krise

Det er tydeligt på både Ajoys og Sumits kritik af Tata Nano projektet, at den nye billigbil ikke har samme appel og symbolske status blandt Vestbengalens bønder, som den har blandt den håbefulde og optimistiske indiske middelklasse. For Ajoy og Sumit

har Nanoen først og fremmest medført, at de har mistet deres livsgrundlag, og at de nu går en usikker fremtid i møde, hvor fattigdom er en reel trussel. Det er i tillæg fristende at tolke Ajoys og Sumits udsagn som en generel kritik af moderne storstilet industri, og som en støtteerklæring til landbruget. Dette ville imidlertid være forkert.

I Vestbengalen ejer mere end 80 procent af alle landsbyhushold mindre end én hektar landbrugs-

jord-hvis de da ejer jord i det hele taget, og ikke blot ernærer sig som landarbejdere eller sharecroppers. I områder som Singur, hvor kunstvandingssystemet er veludviklet, hvor jorden er frugtbar, og hvor elementer af den indiske grønne revolution er blevet introduceret, er det tilstrækkeligt til at forsørge en familie. Men i andre dele af Vestbengalen-og af Indien som sådan-medfører kombinationen af små jordlodder, dårlig landbrugsinfrastruktur og ikke

Da jordlodderne er så små er det vanskeligt at mekanisere landbruget. En traktor er eksempelvis til ingen nytte. Hér en power-tiller i brug.

mindst gæld, at mange bønder simpelthen ikke er i stand til at brødføde sig selv. Og hver gang jorden går i arv til næste generation forværres problemet, for når én hektar deles mellem eksempelvis tre arveberettigede sønner, bliver jordlodderne ubetydelige små. For mange indiske bønder ligger håbet om en bedre fremtid derfor ikke i landbruget, men i storbyerne eller i industrisektoren. I Beraberi bekymrer både Ajoy, Sumit og de andre landsbyboere sig da også

for, hvilken skæbne der venter deres børn. For mens ingen af dem frivilligt ville afgive sin jord til Tatas fabrik, ved de også, at landbruget næppe vil være i stand til i fremtiden at brødføde alle landsbyens familier. Der er med andre ord brug for jobs i de formelle og uformelle sektorer udenfor landbruget. Det paradoksale er imidlertid, at store-stilede og symboltunge industriprojekter som Tatas bilfabrik i praksis skaber meget få jobs, som til gengæld er så højt speci-

aliserede, at de ekskluderer de store flertal af befolkningen. Indiens udfordring i årene der kommer bliver at finde den rette balance mellem vækst, innovation og teknologi som appellerer til den købestærke middelklasses drømme og håb, men som samtidig kan skabe jobs og muligheder for dem, der ikke er en del af "det nye Indien", og for hvem fremtiden for indværende ser mindre lys ud. Forsøget på at etablere en bilfabrik i Singur viser, at dette ikke er nogen

nem opgave, for hvad der kan inspirere til håb og optimisme blandt visse social segmenter kan medføre desperation, afmagt og fortvivelse hos andre. ■

Efterskrift

Efter langvarige protester mod Tatas fabrik i Singur besluttede Ratan Tata i efteråret 2008 at lukke fabrikken og flytte den til en anden indisk stat. Vestbengalens regering nægter imidlertid stadig at returnere det eksproprierede land til dets oprindelige ejere.

KENNETH NIELSEN ER UDDANNET AN-
TROPOLOG FRA KØBENHAVNS UNIVERSI-
TET OG ER PH.D. STUDERENDE PÅ SEN-

TER FOR UTVIKLING OG MILJØ VED UNI-
VERSITETET I OSLO. HAN ARBEJDER MED
RURALE SOCIALE BEVEGELSER I DEN IN-
DISKE DELSTAT VESTBENGALEN, OG IN-
TERESSERER SIG ELLERS FOR INDISK POLI-
TIK I BREDEST MULIGE FORSTAND.

Læs mere i: Nielsen, Kenneth Bo.
2008. "Not on our land!" Peasants'
Struggle Against Forced Land Acquisition
in India's West Bengal', i D.
Banik (red.), *Rights and Legal Em-
powerment in Eradicating Poverty*,
pp. 217-46. Surrey: Ashgate.
Varma, Pavan K. 1998. *The Great
Indian Middle Class*. New Delhi:
Penguin.

alle fotos af forfatterne

Tatas næsten færdige fabrik i Singur. Fabrikken blev imidlertid lukket igen før den første Nano stod færdig.

HANOISKE FORHÅBNINGER - BAGVED EN

af MARIE HØJLUND BRÆMER

De er på hver sin side af baren. Den vietnamesiske bartenderinde og den britiske ingeniør. Det er lige omkring midnat, lukketid og hun er så småt gået i gang med at gøre rent. Gulvet er fyldt med limeskaller og knust is, der smel-

ter hurtigt og gør fliserne usikre, selv for dem, der ikke har fået for mange B-52'ere - en klassiker på stedets drinkskort. Der tørres bordflader af. Træet er mørkt af slid. Askebægrene tømmes hurtigere end baren. Hun tager en

kost og begynder at feje. Nynner med Jeff Buckley, der bløder fra højttalerne: 'Kiss me, please kiss me, but kiss me out of desire and not consolation'. Han er i hvid skjorte. Skjolder af væde laver blomster på stoffet, der hvor det

BAR OG FORAN VIDTRÆKKENDE HORISONTER

strammer over maven og ryggen. Han glider modstræbende ned fra barstolen. De har talt sammen i de åndehuller, hun har haft i den ellers jævne strøm af kunder: Om trafikken i Hanoi. Om undergrundstog i Liverpool hvor han er

fra. Om Beatles og 'all the lonely people'. Tilsidst om Englands skilsmisserate. Han afleverer et lidt stift britisk buk ved døren, og hun siger med smil i stemmen: 'Very nice talking to you Mr. Paul', på den særlige vietnamesi-

ske måde, hvor 'Mr' følges af et fornavn og ikke et efternavn. Da klokken over døren ringer, idet han åbner den, følger hun op med et 'Hope to see you again'.

Feltnote, Hanoi 2010

Schildringer af forholdet mellem 'hvid mand-indfødt kvinde' kan være pirrende, provokerende såvel som politiske. Indenfor antropologien er de få. Denne artikel er baseret på feltarbejde i en bar i Hanoi, Vietnam, hvor personalet hovedsagligt er vietnamesiske kvinder, mens kunderne for det meste er mænd fra Europa eller USA. Jeg fokuserer på bar-pigemes håb og drømme om fremtiden, som de kommer til udtryk i dette specifikke møde mellem øst og vest. De sociale, kulturelle og økonomiske forandringsprocesser, vi betegner som globalisering, er ofte blevet beskrevet som en intensivering af relationer mellem mennesker over afstande. Med udgangspunkt i en beskrivelse af hvilke forhåbninger to bar-piger har til fremtiden, undersøger jeg hvad et antropologisk fokus på håb kan tilføre studiet af en verden, der bliver mindre, og horisonter, der bliver større.

Åbne døre og lukket land

I Vietnam har der siden økonomiske reformer midt i firserne hersket en såkaldt åben-dør politik (doi moi). Ind ad denne dør blæser forandringens vinde omkalfatrende og berører alle dele af det vietnamesiske samfund. Dette har blandt andet betydet en overgang til markedsökonomi såvel som stigende vestlig indflydelse i form af eksploderende udenlandsk besøgstal (turister såvel som investorer) og et øget forbrug af tøj, tv og trends fra andre dele af verden. Eller med velkendte antropologiske termer, såkaldte 'flows' af finanser, folk, ideer og fænomener.

Intet sted er den vestlige tilstedeværelse mere nærværende end i det gamle kvarter i hjertet af Hanoi. Dette kvarter var i sin tid en del af kejserens citadel, hvor hver gade bar navnet på den ting, der blev

produceret og solgt dér; 'Hang Bac' var gaden for sølvsmede, 'Hang Dao' var specialiseret i indfarvning af silke, 'Hang Ga' i kyllinger, og så fremdeles. Hvor kejseren førhen kunne købe nye klæder, gennemsøger 'backpackere', 'flashpackere' og 'expats' (forkortelse for termen expatriate, der betegner en person, som lever midlertidigt eller permanent i et fremmed land) nu gademe efter souvenirs, oplevelser at skrive hjem om eller grunde til at blive. Huse med traditionelle håndværk, butikker med billige kopivarer (DVD'er, Nike sko, kinesisk habengut), hundredvis af spisesteder og rejsebureauer ligger som perler på en spændt snor. Asfalten i de smalle stræder er varm under vægten af scootere, cykeltaxier og fodgængere, der med minutters interval tilbydes mangesidig vietnamesisk service; skopudsning, massage, mad og manicure. Dette er et sted, hvor øst møder vest i en form for populærkulturelt sammensurium.

L'esperanto

I denne del af Hanoi ligger baren L'esperanto, der er et yndet sted for turister, men også har en stor kreds af kunder blandt de føromtaltede expats. Barens personale er lokalt og hovedsagligt kvinder mellem 20 og 30 år.

De fleste turister besøger baren i grupper. Er man derimod stamkunde eller enlig expat på vej til eller fra arbejde eller fornøjelse, kommer man ofte på egen hånd og vil gerne konversere(s) i baren, mens man drikker sin fyraftensøl. Side om side med de våde varer flyder bølger af kommunikation derfor dagligt over disken. De fleste af pigerne taler et gedigent engelsk og er rede til at råde om, hvor kunderne skal tage hen, hvis de vil købe god råsikke. El-

ler hvad man skal gøre, hvis ens kone gennem 30 år har forladt én til fordel for en hollandsk indretningsarkitekt. I baren arbejder blandt andet Huyen og Hang.

Hang

Hang takker manden ved baren for de drikkepenge, han lader ligge på disken efter at have betalt for to øl. Der er vagtskifte på L'esperanto og regninger gøres op. Nogle gange til stor irritation for kunderne, der foretrækker at betale, når de forlader baren. De føler det, som om personalet er bange for ikke at få deres betaling. Den formodning er ikke helt forkert, for 'vagskifte' bruges hyppigt som undskyldning for at indkræve penge, hvis en kunde er blevet så fuld, at pigerne frygter han ikke kan huske, hvor meget han har drukket ved aftenens udgang. Denne kunde bliver imidlertid ikke sur. Han siger 'det var så lidt' med en svag antydning af en udenlandsk accent. Fransk eller tysk. Det er svært at afgøre, da hans engelsk er næsten fejlfrit. 'Boet i Frankrig det meste af sit liv, men schweizer af fødsel' fortæller Hang mig, da vi følges fra baren. 'Han underviser på det tekniske universitet'. Hun forsætter: 'Har du nogensinde været i Paris? Folk siger Hanoi minder om Frankrig, men for mig minder Hanoi kun om Hanoi. Jeg har jo aldrig været andre steder'. Felt-note, Hanoi, 2010

Hang er 25 år og bor med sine forældre og tre mindre søstre i udkanten af Hanoi. Begge forældre er pensionerede markarbejdere, og Hangs løn udgør en væsentlig del af familiens indkomst. Hang arbejder på L'esperanto seks dage om ugen fra kl. 8-16 eller 16-24 og er glad for sit job: 'Det får mig ud ad døren, væk fra kedeligt arbejde i huset eller i butikken'. Forældrene har en lille

butik, hvor de sælger 'pho bo', Vietnams nationalsuppe, til forbipasserende: 'Jeg kan også godt lide at bidrage med noget til min familie gennem den løn jeg tjener. Og jeg nyder at tale med mennesker fra hele verden. Hjemme er alting altid det samme. I baren får jeg mulighed for at opleve noget nyt næsten hver dag. Menneskene dér er anderledes end de mennesker, jeg kender'.

Hang betragter sit arbejde som et fristed fra familien. Hun deler værelse med sine søstre, og de formiddage og eftermiddage, hun ikke arbejder, er der mange pligter at tage del i hjemme. I det hendes forældre er, hvad Hang betegner som 'traditionelle', har Hang et bestemt klokkeslæt, hun skal være hjemme om aftenen.

Hang er allerede i den alder, hvor det forventes at kvinder gifter sig i Vietnam. Kvinder, der ikke er gift, når de når tredive, kaldes 'e chong', hvilket direkte oversat betyder noget, der har stået for længe på en hyld. Forældre, slægtninge og naboer er således for længst begyndt at lægge massivt pres på Hang i forhold til giftemål: 'Min mor spørger mig tit om "der er noget nyt?" Og jeg ved hun mener om jeg har fundet en mand jeg er interesseret i. De (Hangs forældre) vil gerne have, jeg finder en "passende" mand, får en søn og flytter ind hos mine svigerforældre. Selvom det vil betyde, at de kommer til at savne mig meget'.

Hang har imidlertid ikke så travlt som hendes forældre. Og hendes håb for hendes fremtid er noget anderledes end de forhåbninger, hen-

des familier gør sig på hendes vegne: 'Jeg vil gerne fortsætte med at arbejde i baren. I det mindste et stykke tid endnu. Måske spare lidt op, så jeg ikke er afhængig af min mand i fremtiden. Også til at købe ting jeg kan lide; bøger, musik, noget bestemt creme jeg bruger. Jeg vil gerne blive i baren og opleve ting, høre historier om fremmede steder.

Når jeg bliver gift vil jeg gerne fortsætte med det. Rejse med min mand måske, og se nogle af de steder jeg hører om på arbejdet.'

Huyen

Huyen arbejder også på L'esperanto. Hun kommer fra et middelklassehjem og har til forældrenes store fortrydelse opgivet at finde et job, der matcher hendes universitetsuddannelse. For at holde sine forældres forhåbninger i skak studerer hun marketing om formiddagen, men hun har ingen ambitioner om at finde et job indenfor dette felt: 'I Vietnam, ved du, er der en masse mennesker med den sam-

me uddannelse som jeg, der ikke kan finde noget arbejde. Du bliver nødt til at opsøge andre muligheder også. Jeg vil ikke have et arbejde, hvor jeg ikke tjener nok til at kunne tage ud at rejse. Eller spare op til et hus i fremtiden. Ikke noget stort eller særligt; bare et sted hvor jeg og min mand kan leve med vores børn. Måske en lille altan med blomster også. Desuden kan jeg også godt lide at komme ud af huset om aftenen. Så mine forældre ikke ved, hvad jeg laver hele tiden'.

Huyen har været gift før. Et ægteskab i hendes tidlige tyvere, der ifølge hende blev indgået primært for at glæde forældrene. Og, forklarer hun mig, sluttede grundet hendes behov for uafhængighed og hendes ægtemands mere 'traditionelle livssyn': 'Og måske fordi vi ikke kendte hinanden særligt godt i forvejen'. Skilsmisse i Vietnam er ikke almindeligt og har ofte betydelige sociale konsekvenser for den fraskilte kvinde og hendes familie.

Eksempelvis kan det være svært at indgå ægteskab igen, og en del vietnamesere bruger et ord til at betegne en fraskilt kvinde, der betyder 'allerede spist af'.

Huyen fortæller mig, at hun håber at møde sin fremtidige mand blandt kunderne i baren: 'Hvis jeg finder en mand her, kunne jeg måske rejse til vesten af og til, hvor det lader til, at alting er meget nemmere end her. Jeg skulle ikke bekymre mig om mine børns fremtid eller frygte at blive syg og ikke kunne betale behandling eller medicin. Eller bekymre mig om at mine forældre skal blive syge. Jeg ville ikke behøve at flytte

ind hos mine svigerforældre. Jeg tror det ville være et mere frit liv på mange måder´.

Huyen bruger en betragtelig del af sin fritid på at indsamle viden om, hvad hun kalder ´vestlig stil´. Ifølge Huyen er ´vestlig stil´ blandt andet ´det tøj europæiske og amerikanske kvinder går i; snittet er anderledes, mere moderigtigt og materialeme er bedre, mere holdbare end i Vietnam´. I de tamme formiddagstimer i baren, hvor lyset falder skarpere end klædeligt på det slidte inventar, sidder vi på hver vores høje barstol og konsumerer stærk-sød vietnamesisk kaffe og glittede magasiner som gjaldt det livet. Hvilket det jo også gør.

Huyen vil gerne giftes med en mand, hun er forelsket i - uanset hvor han er fra. Men for at imødegå en eventuelt forbindelse med en vestlig mand, anser hun det for nødvendigt at vide, hvad ´vestlige mænd´ finder tiltrækkende hos en kvinde. Huyens pandehår er trendy tungt, øjnene klare og jeansene stramme, når hun træder ind ad dørene til L´esperanto for at gå på arbejde.

Fremmede forhåbninger

Ovenstående viser nogle af de forhåbninger Hang og Huyen gør sig om fremtiden. Og selv om de kan forekomme beskedne, er disse håb ikke lette at indfri.

I Vietnam forventes det, at børn bor hos deres forældre, indtil de bliver gift. Hvis man er eneste søn, bliver man som oftest boende, mens man som datter flytter ind hos sin ægtemands familie. At købe jord er stadig udenfor mange vietnameseres økonomiske rækkevidde, så selvom man skulle være så heldig at have forældre, der er villige til at gå på kompromis med traditionen, er

dét at bygge eget hus noget, de færreste unge par er i stand til. At bo dér alene uden forældre eller svigerforældre er et endnu mere uvirkeligt scenarium.

Begge pigerne er glade for deres arbejde i baren og vil gerne fortsætte med det i fremtiden, men de ved godt, at et arbejde på en bar er et job, der ville være svært at forene med et traditionelt familieliv i Vietnam: Kvinder er ofte udarbejdende i Vietnam, og husarbejde betragtes i stigende grad som et fælles ansvar blandt unge par. Alligevel er det de færreste vietnamesiske mænd, der ville være begejstrede ved tanken om en kone, der ikke er hjemme om eftermiddagen til at passe børn og forberede aftensmad.

Begge pigerne nævner dét at rejse, at opleve noget, møde fremmede mennesker som elementer i en forbillidlig fremtid. Imidlertid er det svært for de fleste vietnamesere at få visum til andre lande. Selv hvis man har ´gold card´, som pigerne kalder et visum, er de fleste landes leveomkostninger højere end Vietnams - et faktum der dæmper rejsefeber lige så effektivt, som kaffe efter sigende virker på beruselse.

De håb, pigerne i mit feltarbejde nærer til deres fremtid, er således nogle, der umiddelbart kan være svære at realisere. Deres forestillinger om en bestemt type fremtid er præget af en verden, der både er langt væk og på samme tid meget nær, personliggjort på den anden side af bar-disken. Samtalerne med kunderne som de kommer til udtryk gennem mine ovenstående feltnotater; om toge under jorden og højt til himlen, om skilsmisser og delebørn; om den omsiggribende sociale accept af såkaldte ´one night stands´ i Vesten; om kirkegårde for kæledyr og hjem for gamle menne-

sker. Alle disse fortællinger repræsenterer Vesten på en bestemt måde og vækker lige dele begejstring og forfærdelse hos pigerne. Dét til trods skildrer fortællingeme en verden, der opfattes som væsensforskellig fra deres egen, og ofte er de historier, der gør indtryk, nogle der får blandt andet Hang og Huyen til at sætte spørgsmålstegn ved traditionelle vietnamesiske kønsroller og giver nye perspektiver på, hvad det vil sige at være kvinde, få børn og hus, blive gift og blive ældre.

Uanset om fortællingeme er sande eller ej, om de repræsenterer ´Vesten´ som sædernes forfald eller frisindets forgård, så udvider de horisonten for, hvad det er muligt at håbe på, og rykker således grænserne for, hvad pigerne kan forestille sig om og i fremtiden.

´Hope to see you again´

´Den fyr, der godt kan lide dig, var her tidligere i dag´, råber Thu, idet Huyen træder ind i en sløv eftermiddags bar for at begynde sin vagt. ´Mr. Phillip...(...)Han spurgte også efter dig. Måske kommer han tilbage i aften (...) håber du på at se ham igen?´ Huyen smider sin styrthjelm og lader fingrene løbe gennem håret. Ryster på hovedet: ´Ikke specielt. Jeg tror han har en kone i Holland´. Hun sænker stemmen og siger leende til Hoa, der står i baren og er en god veninde: ´Men jeg håber, der kommer én i aften, som jeg bagefter vil håbe på at se igen´.
Feltnote, Hanoi, 2010

Ét muligt fremtidsscenario for barpigerne er et forhold til en vestlig mand. Selv om en del af personalet allerede er vietnamesisk gift og trods det faktum, at ejerne af baren har strenge regler om interaktion mellem kunder og personale, har et

par af de ansatte mødt deres vestlige kærestes i baren, og emnet er genstand for en del samtaler pigerne imellem. Sætningen 'Hope to see you again', der følger indledningens Mr. Paul ud i natten, og gentages af Thu i ovenstående feltnote, bliver både brugt som en standard høflighedsfrase til at tage afsked med kunder og som et ladet, men socialt accepteret signal pigerne imellem, hvorigennem de tilkendegiver interesse for en bestemt kunde.

Som beskrevet i ovenstående er Huyen én af de piger, der godt kan se sig selv sammen med en udenlandsk mand. Og hun udtrykker

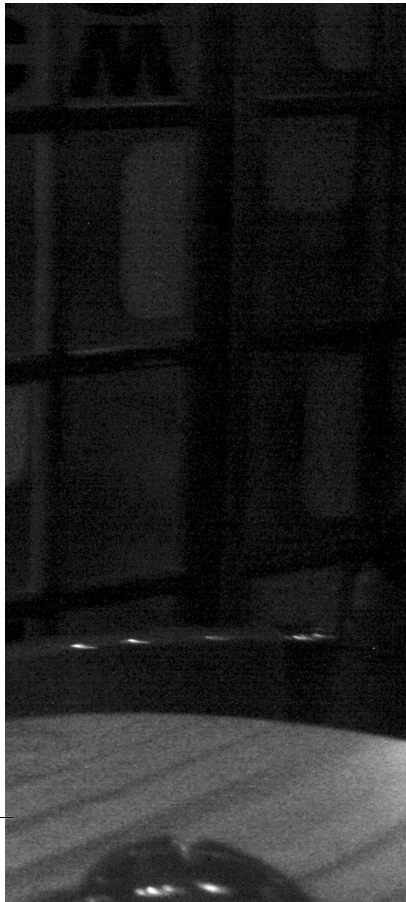
selv, at chancen for at en mand fra Vesten er ligeglad med hendes skilsmisse, er større end hos en vietnamesisk mand.

Hang berører også ved flere lejligheder, at fremtiden på mange punkter ville se nemmere ud, hvis én af de mænd, der kommer i baren ofte, forelskede sig i hende. Og hun i ham. Eller, som hun siger; hvis jeg forelskede mig i en vietnamesisk mand, der var 'lidt mere vestlig'.

Hyppige vestlige fiktioner og fantasmer om den vietnamesiske kvinde favner den evige luder ('me love you long time, me sucky-sucky'), den passive (om end passionerede)

Miss Saigon og den stemmeløse, på én gang servile og opportunistiske Phoung i Greens 'The Quiet American'. En nyfortolkning af disse asiatiske stereotyper kan opleves i 90'ernes tv-serie Ally Mcbeal, hvor den kinesisk-kyniske drage-kvinde såvel som den liderlige lotusblomst kondenseres i advokaten Ling.

I mine data er de kvinder, der håber på relationer til vestlige mænd hverken specielt kalkulerende eller opportunistiske. Håbet om en mand fra vesten er ikke sidste udvej i en situation, hvor de er desperante efter at komme væk eller videre. Snarere end at planlægge

målrettet i forhold til én bestemt fremtid, er forestillingen om en vestlig kæreste én blandt mange mulige, når pigerne skal beskrive deres håb og udsigter. I et sådant forhold forestiller de sig, at de ville kunne rejse (væk), ikke behøve at tænke på økonomi, leve et bedre liv og blive en del af en slags global middelklasse, hvor deres børn ville gå en tryk og sikker fremtid i møde som privilegerede europæere eller amerikanere. Et sådant ægteskab ville desuden kunne kombineres med at være ansvarfuld overfor familien, en ikke ubetydelig bekymring for pigerne i baren. At se et potentiale i

en sådan relation, at gøre sig visse forhåbninger, er imidlertid ikke det samme som at give køb på hverken kødeligheden eller kærligheden. I mine data indgår pas, penge, passion og personlighed derimod alle som faktorer i en ligning, der her, som alle andre steder i verden, potentielt går op, når par dannes. Pigernes håb skal således ikke forstås som rettet mod én bestemt fremtid, som de med alle midler søger at nå. Snarere kan man i studiet af deres håb få adgang til flere ´mulige´ forestillede fremtidsscenerier, og herigennem forhåbentlig også forstå noget om det liv de lever lige nu.

Hanoiske håb og horisonter

I ovenstående synes der at kunne spores flere måder, hvorpå håb indgår som et betydningsbærende element i mine informanternes liv. For det første er bar-pigernes håb en del af en stillingtagen til det eksisterende vietnamesiske samfund. Over baren præsenteres de for forestillinger, der nærer nye drømme, nye håb og nye ting at orientere sig imod i verden. Håb om en bestemt fremtid kan fordre en vurdering eller en revurdering af typiske måder at være kvinde på i Vietnam: eksempelvis om det er ønskværdigt at have seksuelle relationer, før man bliver gift, eller om man skal lade sine forældre arrangere ens ægteskab i samråd med en kommende svigerfamilie. Håb indgår således potentielt i en udfordring af nationale ideer om køn, om arbejde og om familie, og håbet får således en politisk dimension.

Håb kan også foranledige mere konkret handling. For Huyen er hendes forhåbninger om at indgå i en relation til en mand fra vesten et faktum, der påvirker hendes valg af tøj og frisure. Det er handlinger, der

knytter sig til en af mange mulige fremtider. Det er håb, der indgår i at kunne forestille sig selv i et globalt landskab med mere vidtrækkende horisonter, eventuelt i en relation til en vestlig mand.

Studiet af globalisering har de senere år ofte sat fokus på hvordan mennesker modtager, arbejder med og til tider arbejder imod globalt cirkulerende fænomener og ideer. Hvilke relationer skaber nye flows, af alt fra børnelegetøj til politiske organisationer, og hvordan kommer ting, mennesker og ideer, der før var adskilt af store geografiske afstande, pludselig i berøring med hinanden. I disse processer er tidslige dimensioner også centrale; hvordan folk forholder sig til deres fremtid, og hvad de forestiller sig om den. Gennem mit studie af håb har jeg forsøgt at blotlægge sådanne forestillede fremtider - som de kommer til udtryk i en bar i Hanoi, over hvis disk verdner flyder sammen. ■

MARIE HØJLUND BRÆMER ER PHD STUDERENDE VED AFDELING FOR ANTROPOLOGI OG ETNOGRAFI, AARHUS UNIVERSITET. HENDES PROJEKT OMHANDLER KÆRLIGHEDSRELATIONER OG FREMTIDSPLANER BLANDT UNGE VIETNAMESE I EN URBAN KONTEKST.

FORSLAG TIL VIDERE LÆSNING:

MANDY THOMAS AND LISA DRUMMOND (ED): *CONSUMING URBAN CULTURE IN CONTEMPORARY VIETNAM*. 2003, NEW YORK AND LONDON: ROUTLEDGE/CURZON

GRAHAM GREENE: *THE QUIET AMERICAN*, 1955, VINTAGE CLASSICS

JØRGEN LETH OG MORTEN SABROE: *DET ER DERFOR DE KNEPPER SÅ MEGET I DET HER LAND*, 2009, POLITIKENS FORLAG.

alle fotos af forfatteren

Håbets teknologi

Når man undersøger tilblivelsen af stamceller som forskningsfelt i Danmark, kan man se at feltet ikke kun er et afgrænset speciale indenfor naturvidenskaben. Såvel forskere og læger som teknologier, patienter, ministerier, medier og andre aktører bidrager til at gøre stamcelleforskning og -behandling til en realitet. Støtten til stamcelleforskningen er drevet frem både af håbet om at kunne tilvejebringe et bedre liv for mennesker med alvorlige handicaps og uhelbredelige sygdomme, af international prestige for forskere og af forventninger om økonomi-

ske gevinster for private bioteknologiske virksomheder.

For at redegøre for hvordan forventninger spiller en rolle når et nyt forskningsfelt etableres, har de to engelske sociologer Nik Brown og Mike Michael skabt en teoretisk forståelsesramme, som de kalder forventningemes sociologi. De identificerer tre aspekter der har betydning for hvilke forventninger der opstår indenfor et nyt forskningsfelt.

For det første argumenterer de for at graden af teknologisk eller medicinsk innovation har betydning. Jo mere nyskabende et forskningsområde potentielt er, jo

større forventninger vil det også kunne fremmane. På stamcelleområdet er det især idéen om at udnytte kroppens egen evne til at regenerere, altså til at forny sig, der foranlediger både forskere, klinikere, politikere og patienter til at forvente noget af stamceller.

For det andet betyder det noget, om de organisatoriske forhold, som forventningerne bliver til under, er veletablerede eller under udvikling. I Danmark har stamcelleforskningen fundet vej ind både i de etablerede universitetsstrukturer og medicinalindustrien.

For det tredje betyder det noget, hvordan de aktører der enga-

AT FÅ SIT LIV TILBAGE

- STAMCELLER OG HÅBET OM REGENERATION

For nogle mennesker er de nye gen- og stamcelleteknologier forbundet med frygt for menneskekloning, designerbaber og racehygiejne. Men disse teknologier bliver også beskrevet som "håbets teknologier", blandt andet af antropologer og sociologer. Og man behøver ikke at se langt efter en forklaring. Medierne bringer jævnligt nyt fra stamcelleforskningens verden og selvom der rapporteres om fiascoer, fremhæves stamcellernes behandlingspotentiale ofte med overskrifter som: 'Stamceller kan give blinde synet tilbage', 'Stamceller kan reparere hjernen', og 'Stamceller giver syge mennesker håb'.

af AYO WAHLBERG OG LOTTE HUNICHE

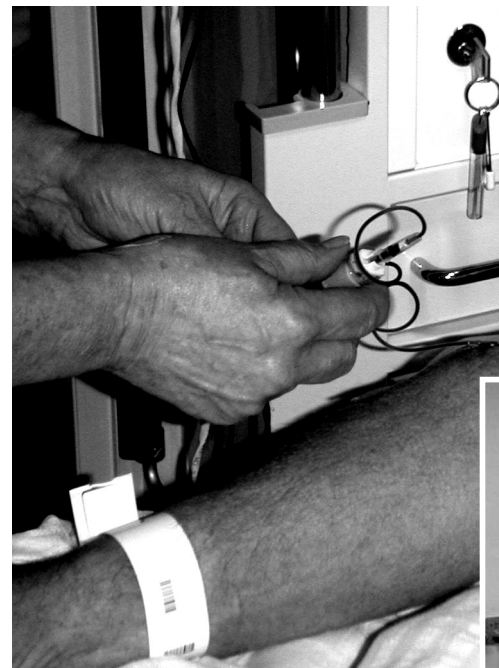
gerer sig og bidrager til at drive en ny udvikling frem er placeret i det netværk af organisationer og personer der samlet set deltager i at bidrage til eller modvirke en bestemt udviklingstendens. Det betyder noget for forventningerne hvilken magtposition disse aktører har og dermed om de potentielt vil kunne udrette noget, eller ej. I Danmark har der været tilstrækkelig mange aktører i magtfulde positioner til at muliggøre etableringen af et stamcelleforskningsfelt.

Samtidig med at stamcelleforskningen er ved at få fodfæste i Danmark påpeger stamcelleforskere, at der mangler politisk og

økonomisk opbakning og adværer om at landet er ved at sakke bagud i forhold til resten af verden. Globalt er der et øget fokus på det, der kaldes 'bench to bedside' eller 'fra tanke til faktura', hvor man arbejder på at finde den mest direkte vej fra resultater i laboratorieforskningen til effektiv behandling af patienter, gerne med inddragelse af private investeringskilder. På stamcelleområdet kan man ligefrem tale om, at der for tiden er gang i et globalt kapløb om at udvikle virkningsfulde behandlingsformer indenfor en lang række sygdomme. Lande som Storbritannien,

Kina, Sydkorea og Singapore har meldt sig på banen som 'verdens førende'. Dette vidner om at stamcelleforskningen ikke kun kan drives frem af magtfulde personer i forskningen, men at der skal opbakning til fra økonomisk og politisk hold.

Imidlertid har forventningerne til stamcelleforskningens fremtidige landvindinger også en bagside. Patienter som søger eksperimentel stamcellebehandling betegner ofte denne mulighed som deres 'sidste håb' om at få livet tilbage eller bare at leve lidt længere og få det lidt bedre. De har udtømt traditionelle behandlingsmulighe-

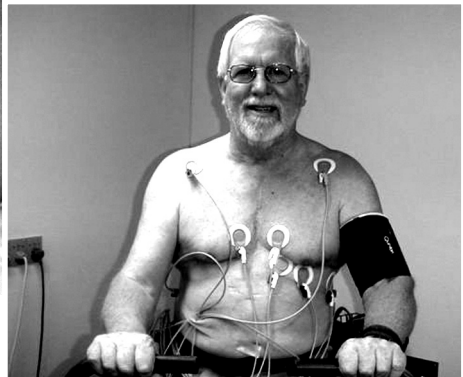
der og er alvorligt syge eller handicappede. Derfor kan håbet ansues både som en mulighed og en begrænsning i patienternes perspektiv. En mulighed, fordi håbet kan medvirke til at mobilisere kræfter og et fremtidsperspektiv, men også en begrænsning, hvis håbet drives af en desperation, der gør patienter blinde for eventuelle alternativer og for de samlede konsekvenser af deres valg. Gennem vores empiriske arbejde med patienter, som dels har deltaget i et klinisk forsøg med stamcellebehandling i Danmark, dels har været såkaldte 'stamcellaturister', vil vi i denne artikel argumentere for, at spændinger mellem håb og desperation skal forstås på baggrund af patienters forskelligartede forestillinger om be-

tydningen af behandling og effekt.

Set i forhold til den megen omtale af stamcellernes behandlingspotentiale kan det måske overraske, at der ikke findes ret mange eksempler på behandling med stamceller i Danmark. Det hænger sammen med, at vi her, som i de fleste andre vestlige lande, har forholdsvis strenge krav til dokumentation af sikkerhed og virkning, før vi accepterer at en behandling anvendes på patienter. Denne moralske grundindstilling blev udmøntet i lovgivning om medicinske forsøg med mennesker i tiden efter 2. verdenskrig. Før medicinske præparater kan anvendes til patienter i klinikken, er der således typisk indhentede tilladelser fra Videnskabetisk Komité, Sundhedsstyrelsen og Lægemedelsty-

relsen. Dog blev der i 2003 etableret en ordning om eksperimentel behandling som er tiltænkt patienter med livstruende sygdomme, "som der ikke umiddelbart kan tilbydes behandling for på offentlige sygehuse her i landet".

Samtidig bliver danske patienter advaret mod stamcellebehandling i visse andre lande. Der advares mod udnyttelse af alvorligt syge menneskers desperation, som kan drive dem til at tage imod behandlingsformer, som i en vestlig sammenhæng anses for at være udokumenterede og potentielt skadelige. Alligevel vælger et stigende antal danskere og andre europæere at rejse til lande som Kina, Indien eller Costa Rica, for at få adgang til behandlinger, som ikke tilbydes herhjemme.

Stamcellebehandling mod kronisk hjertesygdom

På hjerteområdet har et mindre antal patienter deltaget i klinisk afprøvning af stamcellebehandling på to af landets hospitaler. Det drejer sig om patienter med svær, kronisk hjertesygdom, som har været syge igennem længere tid og har modtaget forskellige velafprøvede behandlinger, for eksempel by-pass operationer, ballonudvidelser og medicinsk behandling. Disse patienter bliver gennem patientinformation og samtykkeerklæringer gjort bekendt med mulighederne for både virkning, mangel på virkning, og bivirkninger i forbindelse med den eksperimentelle stamcellebehandling. Behandlingen består i, at der udtages stamceller fra patienten selv, hvorpå

stamcellerne oprenses og prepareres, så de udvikler sig til hjertemuskelceller. Derpå føres de til hjertet gennem en sonde fra lysken. Behandlingen foregår ambulantly, og patienten kan følge med i proceduren på en skærm ved siden af sengelejet.

Disse patienter tager imod en endnu ikke helt færdigudviklet behandlingsform - ikke fordi de håber på mirakuløs helbredelse, men fordi de håber på at leve lidt længere og lidt bedre end de ellers ville kunne.

Henning formulerer det således: "Jeg vil godt have det bedre. Og jeg vil godt kunne leve så mange år som lægevidenskaben kan give mig." Bente formulerer noget tilsvarende: "...altså, nu har jeg jo prøvet mange former for

behandling, og der vil jeg sige, at det var så noget nyt på vejen til måske at kunne leve lidt længere, kunne blive lidt...altså, min mand og jeg holder meget af hinanden. Han vil nødig af med mig, og han er dybt rystet hver gang, jeg går ned og er væk, fordi han er så bange for, om jeg vågner op igen. Da gav det vel os begge to en forhåbning om, at vi kunne få lidt flere år sammen."

Fleere af patienterne understreger også, at det er vigtigt for dem at lægerne ikke har opgivet dem. Jens Peter forklarer, at tilbuddet for ham betød, at han ikke længere var en patient der var opgivet og sendt hjem med besked om at forholde sig i ro. "Altså, fordi man sagde jo til mig ude på hospitalet, at man kunne ikke gøre mere ved

mig. Og så sagde jeg til dem, det er jeg sur over, det kan I ikke tillade Jer at sige. [...] men ham lægen, han var sådan set meget, meget kontant. Han sagde, altså vi har prøvet alt, vi har undersøgt og vi har overvejet og gjort ved. Vi kan ikke gøre mere. Så du må gå hjem og slappe af."

Set i det lys giver stamcellebehandlingen patienterne mulighed for igen at være en patient der kan behandles. Desuden anskuer patienterne beslutningen om at tage imod den eksperimentelle stamcellebehandling som en måde, hvor på de selv kan gøre noget aktivt for at håndtere deres sygdom. Det kræver en ekstra indsats at være forsøgspatient, idet man med jævne mellemrum skal møde op til en række fysiologiske tests og andre prøver. Samtidig har behandlingen i patienternes perspektiv den fordel at de gennem en længere periode er knyttet til en ekspert på området og bliver fulgt tæt af et bredt team af sundhedsprofessionelle.

Der ud over giver patienter udtryk for, at kommer deres deltagelse ikke dem selv til gavn, så vil der forhåbentlig være patienter der i fremtiden kan drage nytte af den viden der skabes.

Man kunne godt argumentere for, at disse patienter må være drevet af en vis form for desperation over at måtte leve med en livstruende sygdom, som der ikke findes en helbredende behandling for. Man kunne også hævde, at desperationen imødekommes af de positive aspekter ved at være modtagere af den eksperimentelle behandling. Samtidig skal villigheden til at påtage sig ubehaget ved stamcellebehandlingen og den risiko, der altid er forbundet

med medicinske indgreb, ses i lyset af, at patienterne anskuer stamcellebehandlingen som et bedre alternativ end operation, transplantation og medicinsk behandling. For patienterne udgør idéen om at kroppen selv producerer sin egen medicin det bedst tænkelige behandlingsmæssige alternativ. Desuden skal accepten af den eksperimentelle behandling også forstås på baggrund af patienternes tillid til det danske behandlingssystem og de reguleringsmekanismer, der ligger bag. De opfatter derfor stamcellebehandlingen som en ny mulighed snarere end som en sidste udvej.

Stamcellerejser og sclerose

Der findes pt. ingen igangværende behandling af sclerose med stamceller i Danmark. Sclerose er en sygdom som angriber synsnerverne, rygmarven og hjernen. Mange patienter invalideres af sygdommen og symptomerne kan kraftigt forringe patienternes livskvalitet. Sygdommen er fremadskridende og uhelbredelig, men der findes behandling som kan dæmpe symptomer og forsinke sygdommens udvikling.

I Scleroseforeningens blad *MagaSinet* blev danske sclerosepatienter i oktober sidste år advaret mod at rejse til udlandet og modtage stamcellebehandling: 'Det bedste, der i øjeblikket kan siges om den type behandling, er, at den tænder et håb hos mennesker med sclerose, hvoraf nogle vælger at rejse til udlandet for egen regning for at modtage behandlingen. Men er det rimeligt, at man selv skal betale for en behandling, som endnu er på forsøgsstadiet, og som ifølge danske forskere er mere

risikabel end andre former for sclerosebehandling?'

Scleroseforeningen er ikke alene om denne indstilling. I 2005-2006 valgte en del sklerosepatienter at rejse fra Storbritannien til Rotterdam hvor Preventief Medisch Centrum (PMC) tilbød stamcellebehandling mod sklerose for ca. 150.000 kroner. Sue, en sclerosepatient fra Essex, var én af dem: "Det var min sidste chance, et håb om at kunne få mit normale liv tilbage efter lægen havde sagt 'beklager, men der er intet vi kan gøre for dig' ". Og Ken fra Kent: "Jeg havde mistet håbet. Nu har jeg fået noget tilbage, og det gør en afgørende forskel for ens livssyn".

Men denne form for 'stamcelleturisme' vakte harme hos stamcelleforskere og læger i Storbritannien. Efter flere af patienterne havde udtalt sig positivt om behandlingerne i medierne, skrev en række forskere og læger et åbent brev i avisen *The Times*: "Overdrevne påstande om succesfulde stamcellebehandlinger, som kun er tilgængelige i udlandet er blevet fremført. Vi anbefaler dem, der er desperate efter helbredelse at være på vagt over for påstande, der fremføres af klinikker, der tilbyder disse behandlinger." PMC-klinikkens stamcelleprogram blev lukket af de hollandske sundhedsmyndigheder i januar 2007, som følge af at klinikken ikke var i stand til at dokumentere kvaliteten og sikkerheden af de stamceller som blev administreret til sclerosepatienter.

På trods af advarslerne har Kenneth fra København valgt at tage til udlandet og lade sig behandle. Han var utilfreds med, at det ikke lykkedes at bremse scler-

Stamceller som mirakelkur

Pluk fra B.T.s omtale af den banebrydende forskning

STAMCELLER GAV MIG ET NYT LIV

Niels Jørgen Poder er forsøgskanin i enestående forsøg med hjertepatienter

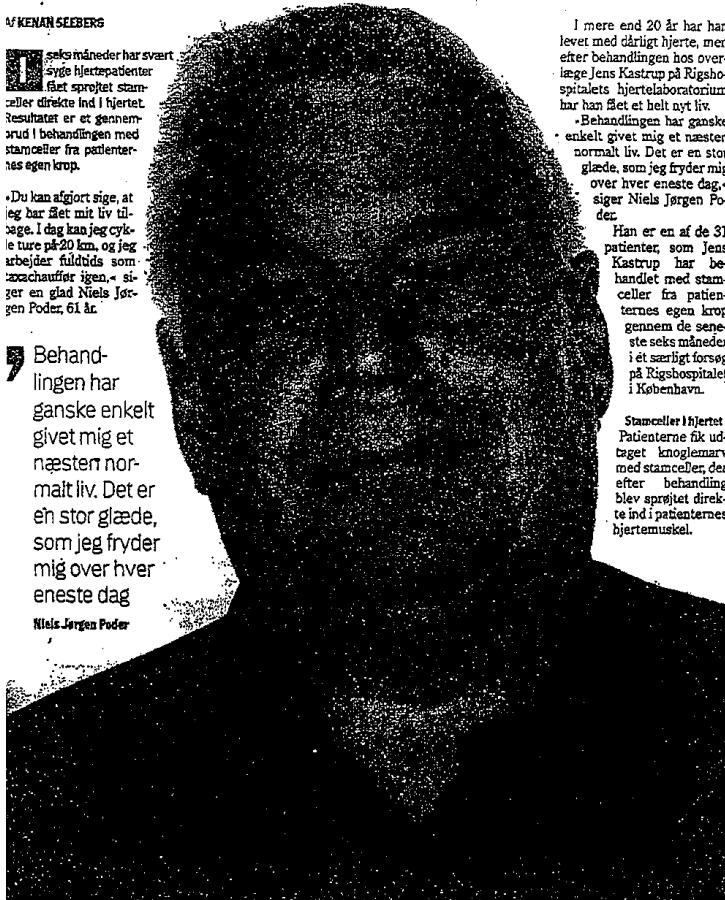
AF KENAN SEEBERG

Et seks måneder har svært syge hjertepatienter fået sprøjet stamceller direkte ind i hjertet. Resultatet er et gennemstrud i behandlingen med stamceller fra patienternes egen krop.

•Du kan afgjort sige, at jeg har fået mit liv tilbage. I dag kan jeg cykle ture på 20 km, og jeg arbejder fuldtid som taxachauffør igen,» siger en glad Niels Jørgen Poder, 61 år.

Behandlingen har ganske enkelt givet mig et næsten normalt liv. Det er en stor glæde, som jeg fryder mig over hver eneste dag

Niels Jørgen Poder

I mere end 20 år har han levet med dårligt hjerte, men efter behandlingen hos overlæge Jens Kastrup på Rigshospitalets hjertelaboratorium har han fået et helt nyt liv.

•Behandlingen har ganske enkelt givet mig et næsten normalt liv. Det er en stor glæde, som jeg fryder mig over hver eneste dag,» siger Niels Jørgen Poder.

Han er en af de 31 patienter, som Jens Kastrup har behandlet med stamceller fra patienternes egen krop gennem de seneste seks måneder i et særligt forsøg på Rigshospitalet i København.

Stamceller i hjertet
Patienterne fik udtaget knoglemarv med stamceller, der efter behandling blev sprøjet direkte ind i patienternes hjertemuskel.

Jens Kastrup i fuld sving på Hjertelaboratoriet på Rigshospitalet, hvor han udvikler stamceller, der giver hans hjertepatienter et helt andet liv. Foto: Jeppe Michael Jensen

•Resultaterne viser, at alle har fået deres livskvalitet væsentligt forbedret. De patienter, der har deltaget, er svært syge hjertepatienter, som ellers ville være opgivte, og som vi ikke kunne gøre mere for,» siger Kastrup, der ikke tør sige, at behandlingen er decideret livsforlængende. »De ord skal jeg være meget forsigtig med at tage i min mund, men det er helt sikkert, at patienterne har fået øget arbejdskapacitet, de har væsentligt nedsatte smerter, de bruger mindre hjertemedicin, og generelt har de fået en langt bedre livskvalitet.»

•Det er det første forsøg af sin art i verden, og jeg har for nylig fremlagt resultaterne for mine europæiske kolleger, der synes, at resultaterne er vældig interessante. Nu skal vi videre med et stort blindstudie, så vi på kan tilbyde en forbedret behandling i fremtiden. Også til patienter

der er knap så syge,» siger Jens Kastrup. Efter afsluttet behandling har Niels Jørgen Poder skrevet til både statsministeren og forskningsminister Helge Sander.

Lægerne skal have penge
•Jeg for i blækkhuset, da jeg opdagede, at stamcelleforskningen stort set kun var støttet af private. Hvis jeg kan få det så godt ved at blive behandlet med stamceller, bør alle andre også have den mulighed. Så regeringens skal gå ind og give penge til de læger, der arbejder med det her. Det er jo ikke bare mig, men hele samfundet og ikke mindst skattevæsenet, der får glæde af, at vi ikke er syge mere, og at vi kan arbejde igen,» siger Niels Jørgen Poder, der har fået at vide fra Helge Sander, at ministeren vil tage hans erfaringer - med i sine overvejelser.

Home
News
Patient Experiences
Conferences
Links
Contact

Select **English**

CHINASTEMCELLNEWS
BRINGING THE LATEST RESEARCH AND TREATMENTS TO YOU.

Quote of the Day
"Because of his injury at one year he lost half of his brain in the injury, and then since the stem cell treatment, his brain has gotten fuller and denser, and the fluid sac has gone as a result about ninety percent, ninety five percent. So we're really, our family is really excited about that."
Parent of L.N., Traumatic Brain Injury

Patient Blogs

- Ataxia - Al
- Ataxia - Alain
- Ataxia - Brad
- Ataxia - Christine
- Ataxia - Crowe
- Ataxia - Fernando
- Ataxia - James
- Ataxia - Jeffrey
- Ataxia - Jessica
- Ataxia - Martin
- Ataxia - Mike
- Ataxia - Nate
- Ataxia - Nick
- Ataxia - Pansy
- Ataxia - Rachel
- Ataxia - Richard
- Ataxia - Terry
- Ataxia - Theresa
- Autism - Aine
- Autism - Julie and Mark
- Batten's - Sacha
- Bilateral Optic Atrophy - Valerie
- Blindness - Kevin
- Brain Injury - Adrian
- Brain Injury - Dena
- Brain Injury - Mackenzie
- Brain Injury - Miranda
- Brain Injury - Theo
- CIDP - Shelly
- Cortical Blindness - Bradley
- CP - Austin

Welcome to China Stem Cell News - 2010 Q1

General
Thursday, 19 November 2009 16:47

StemCellsChina Updates

"We went to walk and she said she was feeling the "flavor" of the sun, and this greatly moved me... today I am here at this hospital, watching some incredible things that only God could explain."

Mother of Giulia Rodrigues da Silva

StemCellsChina works to connect people all over the world with active stem cell therapy centers in China. While still relatively unknown in the West, adult stem cell therapy--autologous and umbilical cord stem cells--have already seen a long history. Hospitals treating patients haven't seen three cases of Cerebral Palsy. They've seen hundreds. Symptoms of Ataxia can be radically reduced. Many genetic disorders respond well to umbilical cord and cord blood cells.

Find out How Stem Cells can Help You Contact a Specialist

Site Search

Patient Experiences

- ALS - Mr. Reynolds
- ALS - Ms. Brooks
- Ataxia - Mr. Arruda
- Ataxia - Mr. Blair
- Ataxia - Ms. Crowder
- Ataxia - Ms. Graf
- Ataxia - Ms. Gray
- Ataxia - Ms. Jones
- Ataxia - Mr. K. Graf
- Ataxia - Mr. Knoblauch
- Ataxia - Mr. Nate
- Ataxia - Mr. P. Flynn
- Ataxia - Mr. R. Flynn
- Ataxia - Mr. T. Graf
- Ataxia - Mr. Wallace
- Autism - Ms. Maria
- Autism - Mr. Pacis

osen ved hjælp af den etablerede behandling, som i høj grad er farmaceutisk orienteret. Han begyndte som så mange andre patienter at bruge internettet til at opstøve information om scleroseforskning og behandling i hele verden: "Jeg så en udsendelse - den der Viden Om på DR2 - om stamceller, som fortæller om, hvor langt vi egentlig talt er bagud herhjemme, og hvor meget længere de andre lande omkring os er nået. Og det gjorde så, at jeg gik ind og søgte på de lande og hvad de kan, og så begyndte jeg at søge på sclerosebehandling i andre lande i forhold til stamceller. Jeg fandt ud af, at der sker altså noget rundt omkring. Grunden til at vi ikke er igang herhjemme er, at man jo ville have, at det skal være klinisk dokumenteret før man overhovedet vil gå ind og kigge på det... det er noget der tager lang

tid, og det er noget der koster mange penge, og fordi man én gang har forsket i det, bliver det jo ikke klinisk dokumenteret og så er det altså op ad bakke, så jeg har sådan valgt at sige, nå men ok, nu kigger jeg udenfor og ser hvad de bedste kan i andre lande".

Kenneth iværksatte derefter en internet kampagne for at rejse de ca. 200.000 kroner han skulle brug for at komme til Costa Rica. Over internettet kom han i kontakt med andre sclerosepatienter, som havde modtaget behandlingen i Costa Rica, blandt andet en amerikansk pige, som ikke selv kunne komme op af sengen om morgenen. "Hun er ikke blevet helbredt, men hun har så sandelig fået et helt andet liv".

Kenneth har valgt at dokumentere hele forløbet ved at lægge nogle 'før' og 'efter' videooptagelser på en hjemmeside, så alle kan

følge med. Han mener bestemt ikke, at han er 'desperat'. Tværtimod har han brugt meget energi og tid på at sætte sig sagligt ind i sagerne. Inden afrejsen siger Kenneth: "Jeg har ikke rigtig nogen bekymringer, for ellers havde jeg ikke gjort det... hvis ikke jeg havde været sikker på, at det her det kommer til at virke på én eller anden måde. Jeg håber selvfølgelig at blive rask - men det er meget optimistisk. Hvis stamcellerne kan bremse den negative udvikling i min sygdom er det også et godt resultat. Men hvis stamcellerne kan stoppe progressionen i sclerosen og gendanne de beskadigede områder i mit centrale nervesystem vil det være vidunderligt... Jeg vil ikke sidde tilbage i en kørestol og ikke have prøvet at gøre alt."

For andre er der tale om falske forhåbninger. Internettet og billige flyrejser har gjort mange i stand til

at tilrettelægge deres egne behandlingsforløb i de lande, hvor stamcellebehandlinger og andre eksperimentelle behandlinger er tilgængelige - en udvikling som scleroseforsker Per Soelberg Sørensen for nyligt udtalte sig om til fpn.dk: "Vi ved, at ødelagte nerver og nerveceller ikke kan regenerere i hjernen, og det er ikke første gang, at nogen har ment at have fundet en kur for sygdommen. Desværre har det gang på gang vist sig ikke at holde. Men hver gang skaber det håb hos patienter. Nu forsøger en polsk læge at tjene penge på operationerne. Ved hjælp af internettet spredes den slags lynhurtigt blandt patienter, og så beder patienterne om behandlingen eller forsøger at få den i udlandet. Men desværre giver det oftest falske forhåbninger."

Konklusion

I denne artikel har vi vist hvordan stamcelleforskning i Danmark bliver til i et felt af aktører, der bidrager på mange forskellige måder. Forventninger til stamcelleforskningens potentielle landvindinger i form af cellernes regenerative potentiale spiller en medvirkende rolle for både forskere, klinikere, politikere, patienter, etc. For patienter som vælger stamcellebehandling udgør idéen om kroppens potentiale for biologisk regeneration, eller gendannelse, en ny mulighed for et længere og/eller bedre liv. Tilgængeligheden af stamcellebehandling - igennem kliniske forsøg eller stamcellerejser - giver desuden mulighed for at være en patient, der kan behandles igen, en patient med et håb, en patient der aktivt afprøver tilgængelige alternativer. Som vi har vist, kan ikke alle pati-

enter anskues som desperate; de overvejer deres behandling, undersøger muligheder og træffer valg som er begrundede. De accepterer ikke nødvendigvis hvad som helst, men vil på den anden side gerne påtage sig en vis risiko for at forfølge håbet om et bedre eller længere liv. Hvad end stamcelleforskningen fører til i fremtiden er der mere ved stamcelleterapier end de biologiske præparater som bliver administreret til patienter. Stamcelleterapier tilbyder også en forklaringsmodel baseret på idéen om regeneration, som patienter bruger til at regulere deres forhåbninger og håndtere deres sygdomme. I vores forskning har mange patienter fremhævet stamcellernes evne til at regenerere deres egen krop som en 'alternativ' måde at behandle sygdomme på. Og selvom stamcelleterapier ikke er blevet klinisk dokumenteret efter såkaldt evidens baserede standarder, er mange patienter villige til at deltage i kliniske forsøg eller rejse efter eksperimentelle behandlinger. Hvis vi skal forstå hvad håb er i forhold til bioteknologi bliver vi nødt til ikke alene at se på dets 'epistemologiske liv', for eksempel hvordan viden om stamceller bliver skabt i laboratorierne og klinikkerne, men også på bioteknologiernes 'sociale liv', altså for eksempel hvad patienter får ud af mulighederne for eksperimentel behandling med stamceller. På den anden side skal vi naturligvis ikke være blinde for, at patienters situation kan udnyttes, hvis patienter af forskellige årsager ikke er i stand til eller har mulighed for at vurdere hvilke fordele og ulemper en given behandling måtte indebære for dem. ■

Videre læsning

Koch, Lene & Høyer, Klaus (2007) *Håbets teknologi - samfundsvidskabelige perspektiver på stamcelleforskning i Danmark, København: Munksgaard*
 Bharadwaj, Aditya & Glasner, Peter (2009) *Local Cells, Global Science: the Rise of Embryonic Stem Cell Research in India, London: Routledge*
 Brown, Nik and Michael, Mike (2003) 'A Sociology of Expectations: Retrospecting Prospects and Prospecting Retrospects', *Technology Analysis & Strategic Management*, 15(1): 3 - 18

AYO WAHLBERG, CAND.SCIENT.SOC & PH.D., ASIAN DYNAMICS INITIATIVE POST-DOC VED INSTITUT FOR ANTROPOLOGI, KØBENHAVNS UNIVERSITET (AYO.WAHLBERG@ANTHRO.KU.DK). VAR FORSKER VED LONDON SCHOOL OF ECONOMICS (2007-2009) TILKNYTTET ET STORT EU-FINANCIERET KINESISK-EUROPEISK PROJEKT OM ETIK I BIOMEDICINSK FORSKNING (BIONET) SOM BLA. FOKUSEREDE PÅ STAMCELLEFORSKNING OG KLINISKE FORSØG. ARBEJDER I DAG PÅ ET PROJEKT OM SELEKTIVE REPRODUKTIONSTEKNOLOGIER.

LOTTE HUNICHE, CAND.PSYCH. & PH.D., LEKTOR VED ENHEDEN FOR HUMANISTISK SUNDHEDSFORSKNING, HELBRED, MENNESKE OG SAMFUND, INSTITUT FOR SUNDHEDSTJENESTEFORSKNING, SYDDANSK UNIVERSITET (LHUNICHE@HEALTH.SDU.DK). HAR FORETAGET FELTARBEJDE I FORBINDELSE MED FORSKNINGSPROJEKTER OM TILBLIVELSEN AF STAMCELLEFORSKNING I DANMARK, BETYDNINGEN AF HUNTINGTONS CHOREA (ARVELIG SYGDOM) FOR RISIKO-FAMILIERS DAGLIGE LIVSFØRELSE, OG OM UDVIKLING AF TELEMEDICINSK BEHANDLING TIL KOL-PATIENTER.

Fotos af:

Ayo Wahlberg & Ib Christiansen

HÅBETS KRAFT

DANSKE KRÆFTPATIENTERS BEHANDLINGSREJSE TIL KINA

En ledende kræftlæge i Danmark udtalte til Jyllandsposten den 15. juni 2008: 'Kinesernes metoder er forargelige. (...) Det ligner nærmest forsøg på mennesker, som ikke er blevet informeret om at de er med i et forsøg'. Til trods for ekspertudtalelser som denne har cirka 100 danske uhelbredeligt syge kræftpatienter søgt behandling i Kina siden 2006. Hvordan kan vi som antropologer forstå denne handling, som umiddelbart forekommer ekstrem og risikofyldt, taget patienternes fysiske tilstand, og de danske lægers manglende anbefaling, i betragtning? Og er der andet og mere på spil for disse mennesker end at finde en behandling, der kan forlænge deres liv?

af *SIGNE LINDGÅRD ANDERSEN*

I 2003 godkendte den kinesiske regering som det eneste land i verden genterapi som en behandlingsmetode mod kræft. Nogle år senere bragte Dagbladet Information en artikel om genterapiens udvikling og dens nuværende brug i Kina. Det blev startskuddet til, at mange danske kræftpatienter ledsaget af deres pårørende rejste til Kina for egen regning i et sidste for-

søg på at overleve kræften. Blogindlæg på internettet skrevet af kræftpatienter og pårørende vidnede dog om, at genterapien ikke var den primære behandlingsmetode i Kina. Tværtimod var behandlingen en kombination af mange forskellige metoder, der var tilpasset den enkelte patients behov. Det drejede sig blandt andet om nye højteknologiske be-

handlingsformer ligeledes kendt og anvendt i Vesten, konventionelle metoder så som kemoterapi og stråling og kinesisk medicin. Selve behandlingerne er der således ikke meget 'kinesisk hokus pokus' over, hvilket mine informanter gentagne gange fortalte mig under et fire måneder langt feltarbejde i Danmark og på to kinesiske kræfthospitaler i efteråret 2008.

Medicinsk turisme?

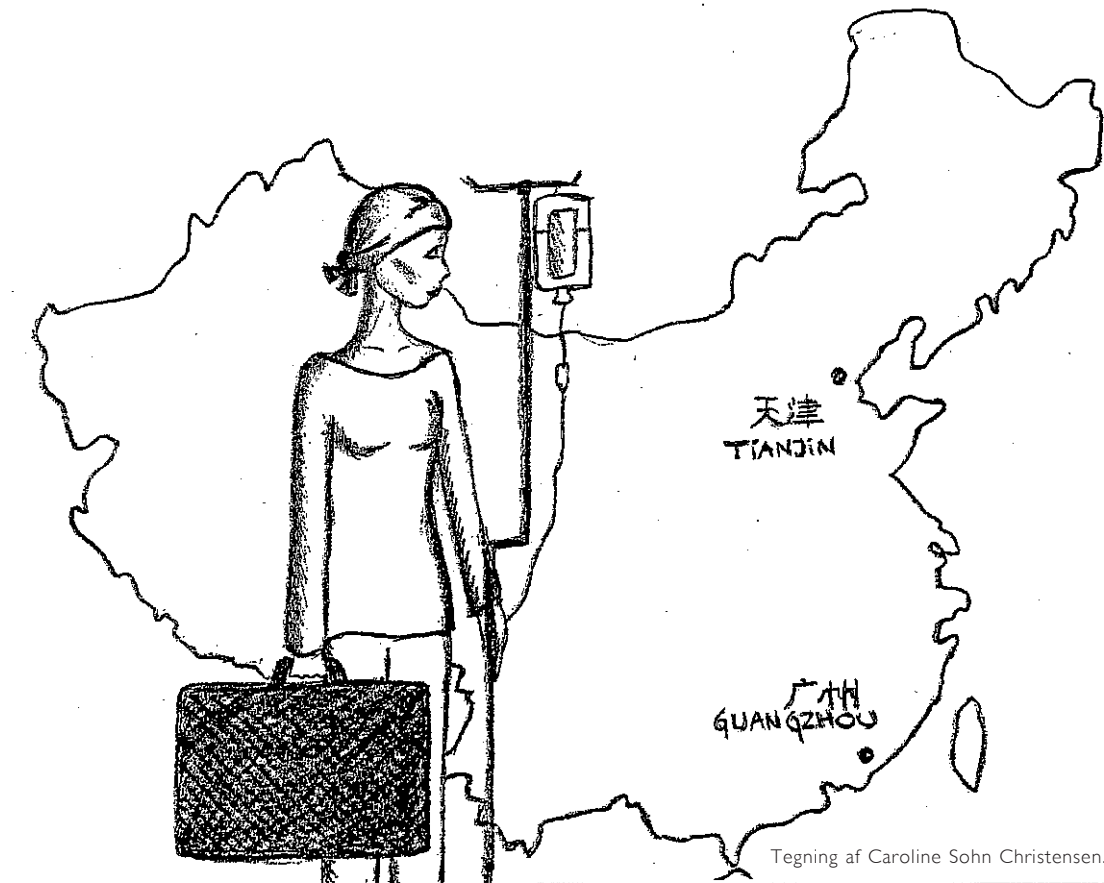
Det er ikke nyt, at syge mennesker rejser til andre lande for at blive behandlet, men i kraft af forbedrede transportmuligheder og internettets udbredelse er tendensen stigende. Førhen var behandlingsrejser primært rettet mod destinationer i Europa og USA, men i dag rejser mange vesterlandske patienter også til Asien. Det er omdisku-

teret, hvordan man skal betegne denne rejseform, og flere begreber melder sig, eksempelvis medicinsk turisme og sundhedsturisme. Om end hyppigt anvendt finder jeg begge begreber upassende i denne sammenhæng, idet de giver associationer til nydelse og ferie. Jeg oplevede, at de danske kræftpatienters ophold på et kinesisk kræft-hospital var præget af mange

behandlinger, træthed og smerter frem for ture til stranden og sightseeing. Derfor foretrækker jeg at anvende et neutralt ord som behandlingsrejse.

Cancerrejsen

I sin selvbiografi refererer den danske kræftpatient Erik Rasmussen til kræftforløbet som en cancerrejse. I Rasmussens beskrivelse af denne rejse ser jeg dels en

ydre rejse, som indledes ved symptomerne på kræft, dernæst udredning og diagnose, behandling og slutteligt en tilbagevenden til en hverdag, som på ny skal opbygges. Dels ser jeg en indre rejse, hvor man mister og genvinder håbet, får erfaringer og nye indsigter. Analogien om denne cancerrejse har været en inspirationskilde til overordnet

at tænke, at de danske kræftpatienter samt deres pårørende gennemgår både en fysisk, praktisk rejse og en indre, mental rejse i forbindelse med behandlingsopholdet i Kina. Jeg betragter således behandlingsrejsen til Kina som en transformativ rejse på flere niveauer. I denne artikel vil jeg fokusere på den indre rejse og dermed på transformatio-

nen fra håbløshed til nyt håb samt kræftpatienternes eksistentielle behov for at handle.

Når tilliden slipper op

Sarah har opholdt sig på Tianjin kræfthospital i tre uger, da jeg møder hende første gang. Hun er 37 år og har livmoderhalskræft med spredning til leveren. Til trods for smerter er hun

ved godt mod fortæller hun mig. På Tianjin kræfthospital bliver der nemlig gjort noget for at bekæmpe kræften i modsætning til derhjemme, hvor hun oplevede, at de danske læger slog opgivende ud med armene og sendte hende hjem for at forbedre sig på at dø.

Sarah er vokset op med en overbevisning om, at det danske sundhedssystem er et af verdens bedste, men i dag har hun mistet al tillid. Siden diagnosen blev stillet i 2007 har hun gentagne gange oplevet alvorlige fejl samt misforholdet mellem lægernes informationer og det, hun selv kan læse i sin journal. Senest ved sin ankomst til Tianjin kræfthospital har hun erfaret, at hun har yderlig en kræftknude i højre side af underlivet, som også var markeret på den danske skanning. Sarah havde aldrig før hørt et ord om denne svulst og syntes, det var lægesjusk og ganske forkasteligt. Hun følte sig overbevist om, at de danske læger havde tænkt, at det var ligegyldigt at fortælle hende om svulsten, fordi de alligevel havde afskrevet hende. Episoder som denne betød, at Sarahs tillid til lægernes håndtering af hendes sygdom langsomt svandt ind.

Det endelige tillidsbrud blev en samtale med lægen, hvor hun fik besked om, at der udover to kemobehandlinger ikke var mere, hospitalet kunne gøre for hende. Resten af samtalen med lægen handlede derefter om at Sarah skulle dø, og lægen sagde således gentagne gange, at nu skulle hun tage hjem og nyde den sidste tid. Sarah følte, at alt håb blev ta-

get fra hende, og hun oplevede, at det danske sundhedssystem havde opgivet hende.

Opgivet

Følelsen af at være afskrevet på forhånd var uudholdelig, og Sarah havde således brug for at gøre noget. Hun havde behov for at bevare håbet til det sidste. Med hjælp fra familien orienterede hun sig ud mod verden i søgen efter et behandlingssted, der kunne tilbyde hende bedre udsigter end i Danmark. Dette vidner om en voksende global bevidsthed, og om at patienter og pårørende ikke længere ukritisk tager det danske sundhedssystem for gode varer.

De danske lægers syn på handlingerne i Kina som værende uetiske og udokumenterede afholdt nemlig ikke de danske kræftpatienter fra at rejse til Kina. De var skubbet ud over kanten, og havde intet andet valg. Alternativet var at gå derhjemme og vente på at dø, og patienterne havde dermed alt at vinde og intet at tabe i Kina.

Fra tillid til håb

Når systemet spiller fallit, og tilværelsen dermed er præget af usikkerhed og mistillid, så er det håb frem for tillid, der får mennesket til at kæmpe videre, skriver den svenske antropolog Galina Lindquist. Dette perspektiv er interessant i forhold til uhelbredeligt syge kræftpatienter som Sarah, der oplevede, hvordan det danske sundhedssystem spillede fallit over for kræften. Håb er den eneste attitude, Sarah kan have, på et tidspunkt hvor systemet svigter, og hen-

des overlevelse er truet. Det eneste fundament for eksistens er håb. Håbet bliver dermed en instans, der tager over, når tilliden slipper op, og som guider både de kræftsige og deres pårørendes handlinger. Jeg mener således, at håbet har en kraft, der mobiliserer Sarah og hendes familie til at planlægge og gennemføre behandlingsopholdet i Kina. Trods håbløsheden er det håbet om, at de kinesiske læger kan forlænge Sarahs liv, der udløser rejsen og dermed en række aktiviteter så som at tage kontakt til de kinesiske læger, andre patienter og pårørende der har været af sted, tage lån i banken, sørge for pasning til Sarahs tre børn, bestille flybilletter og meget andet. Inspireret af Lindquist opfatter jeg dermed håb, som en evne til at mestre en grad af agens i situationer, der rækker ud over menneskets kontrol.

Nyt håb

På internetfora skrev mange kræftpatienter og pårørende indlæg om deres erfaringer på de kinesiske hospitaler og ikke mindst om deres resultater efter behandlingerne. Disse indlæg var ikke blot en praktisk guide til, hvordan andre kræftramte familier skulle håndtere et behandlingsophold i Kina, de var også en kilde til nyt håb. Et eksempel derpå er følgende indlæg skrevet af Lise med bugspytkirtelkræft:

'(...) I går blev jeg igen PET/CT-skannet her i Guangzhou. Har fået resultaterne i dag. Ingen kræft - ingen metastaser - ingen tumormarkør, som kan vise, at jeg har kræft. Så fra

vantro til lykke. Ved godt den hellige grav ikke er velforvaret - kræft kan komme igen. Men mine odds for en sygdom i stadie 4 var meget sort. Så giv ikke op - og vent ikke til du er for medtaget (...)'.

Udtalelser som denne, og Lises gode resultat i særdeleshed, havde givet håb til de kræftpatienter og pårørende som jeg senere mødte på de kinesiske kræfthospitaler. Alle uden undtagelse refererede til Lises gode erfaringer med den kinesiske behandling, og hun blev beviset på, at det var værd at kæmpe videre på trods af dårlige odds. Også andre medier som aviser og dagblade spillede en central rolle i forhold til skabelsen af håb. Det var artikeloverskrifter i B.T. som 'Opgivet i Danmark: Søren helbredt for kræft i Kina' og 'Rejsen til helbredelse', der gjorde en forskel.

De danske kræftpatienter og pårørendes interaktion med de kinesiske læger inden afrejse var ligeledes vigtig. Selv om de kinesiske læger ikke lovede mirakler og i øvrigt var svære at kommunikere med, gav de patienterne nyt håb. For det første fordi lægerne mente, at de kunne gøre en forskel, og for det andet fordi de præsenterede en kombination af mange behandlingsmuligheder, som de ville angribe kræften med. På de kinesiske kræfthospitaler var der, i modsætning til på de danske hospitaler, muligheder - og det gjorde en verden til forskel.

Udveksling af informationer på internetfora, succeshistorier og de kræftframte familiers interaktion med de kinesiske læger muliggjorde de kinesiske hospitaler

som behandlingssted og skabte således en bevægelse fra håbløshed til fornyet håb. Et håb, der som allerede nævnt, havde et handlingsmoment, og således udløste behandlingsrejsen til Kina.

Det eksistentielle behov for at handle

Ikke kun Sarah, men også de øvrige af mine informanter, havde behov for at omsætte håbet i handling. Med lægens negative besked, der af flere blev oplevet som en dødsdom, stod kræftpatienterne og de pårørende magtesløse i en situation, hvor der ifølge de danske læger ikke var noget at stille op. Der var ingen valgmuligheder og intet håb, og derved blev al indflydelse over eget livsforløb taget fra dem. Familieme havde et eksistentielt behov for at handle frem for passivt at lade stå til. Jytte er et eksempel herpå.

Jeg besøgte Jytte nogle måneder efter, at hun var kommet hjem fra et behandlingsophold på Tianjin kræfthospital. Jytte havde æggestokkræft med spredning til blandt andet bughulen. Da hun modtog mig i sit hjem, så hun meget dårlig ud. Hun fortalte mig da også, at hun lige havde været ude og kaste op. Hun havde ellers haft det godt, efter hun var kommet hjem fra Kina. Det havde givet håb til familien og hende selv, men efter en kemobehandling i Danmark, som hun ikke havde turdet sige nej til, var det begyndt at gå stærkt ned af bakke. Hun havde nu frasagt sig al behandling.

Til trods for, at behandlingerne i Kina ikke havde haft den ønskede effekt for Jytte på lang

sigt, så havde behandlingsopholdet resulteret i, at hun nu følte sig rolig og afklaret omkring det faktum, at hun ikke havde længe igen. På mit spørgsmål om hvad det har betydet for hende at tage sagen i egen hånd, svarede hun:

'For mig har det den betydning, at det giver en vis tilfredsstillelse at gøre noget selv. Sådan har jeg altid haft det hele mit liv. Det at man selv er ansvarlig for sit liv. (...) Så det er naturligt for mig at tage hånd i hanke om det også. Vi har i hvert fald gjort noget. Der er ligesom ikke nogen udtømte muligheder, som vi kunne have prøvet. Så vidt jeg ved. Det er det det giver mig. Vi har gjort, hvad vi kunne'.

Ud over at give den enkelte en følelse af at være en aktiv del af verden, så gav det for en person som Jytte, der døde to måneder efter vores samtale, sjælero at handle. Håbet gjorde det muligt for den syge selv at handle frem for blot at være genstand for handling, og både pårørende og patienter oplevede derved en indre, eksistentiel tilfredsstillelse. De opnåede en følelse af at have udtømt alle muligheder.

Konklusion

De danske kræftfamilier rejste ud med intentionen om, at patientens situation skulle forandre sig på det fysiske plan. For de færreste patienter var der sket en transformation fra syg til sygdomsfri ved hjemkomsten til Danmark, om end flere patienter oplevede betydelig fremgang. Frem for en ydre, fysisk forløsning, oplevede langt de

fleste kræftramte familier derimod en indre forløsende rejse. De fik fornyet håb og tro på, at det kunne lade sig gøre at overleve kræften mod alle odds, og der skete således en transformation fra håbløshed til nyt håb. Det var vigtigt at bevare håbet til det sidste. De danske kræftramte familier opnåede også en eksistentiel tilfredsstillelse ved at handle. De genvandt derved en utrolig vigtig grad af indflydelse over eget livsforløb, og derfor tror jeg også i fremtiden, at man vil se danske kræftpatienter rejse ud i jagten på bedre fremtidsudsigter. ■

Læs mere i:

Andersen, Signe L. *Håbets rejse. Danske kræftramte familiers erfaringer med behandling i Kina. Specialeafhandling 2009. Institut for Antropologi, Københavns Universitet.*

Lindquist, Galina. *In Search of the Magical Flow: Magic and Market in Contemporary Russia. I: Urban Anthropology & Studies of Cultural World Systems & World Economic Development. 2000, vol. 22, s. 1-17.*

Rasmussen, Erik. *Den dag du får kræft. Aschehoug i samarbejde med Kræftens Bekæmpelse 2003.*

SIGNE LINDGÅRD ANDERSEN ER UDDANNET ANTROPOLOG FRA KØBENHAVNS UNIVERSITET I 2009. HUN ER SÆRLIGT INTERESSERET I MEDICINSK ANTROPOLOGI. HUN ER ANSAT PÅ AFDELINGEN FOR ANTROPOLOGISK ANALYSE PÅ KØBENHAVNS UNIVERSITET, HVOR HUN FOR ØJEBLIKKET ARBEJDER PÅ TO UNDERSØGELSER OM HENHOLDSVIS PATIENTER MED DIABETISKE FODSÅR FOR SUNDHEDSSTYRELSEN OG KRÆFTBEHANDLING I FRANKFURT FOR DANSK SUNDHEDSINSTITUT.

HOPES IN SCHOOLING, HEALTH

BOGANMELDELSE

af Jess Auerbach,
University of Cape Town

Lotte Meinert:
*'Hopes in Friction: Schooling, Health
and Everyday Life in Uganda'*

Nune er 17 år gammel og i gang med sit afsluttende år i 'primary school' i Uganda. På denne dag sidder hun bagerst i et fyldt klasseværelse, da hendes mor dukker op i skolens udkant. Moderen har brug for at Nune tager med hende til den nærmeste sundhedsklinik for at købe medicin til familiens yngste baby. Nune får tilladelse til at gå og ledsager mor og baby til sundhedsklinikken, forhandler om prisen for en kanyle til barnets injektion, overværer behandlingen og vender derefter tilbage til klasseværelset, hvor resten af eleverne er i gang med eksamensforberedelser.

Ovenstående uddrag kondenserer hvad Lotte Meinerts nye bog *Hopes in Friction: Schooling, Health and Everyday Life in Uganda* handler om. Det er en vigtig bog, der undersøger introduktionen af 'Universal Primary Education' (UPE) i Uganda i 1997. Derudover sætter bogen fokus på uddannelsens implikationer for modtagerne og deres familier. Baseret på gentaget feltarbejde udført i perioden 1997-2007, analyserer Meinert introduktionen af UPE som en begivenhed, og de væsentlige forbindelser, der eksiste-

rer mellem formel skolegang og sundhed i den lille landsby Kwapa i Uganda. Set i lyset af den betydning uddannelse tillægges i hele verden, rejser Meinerts bog ubehagelige spørgsmål, blandt andet til de forhåbninger UPE indgyder og den måde samfundet fejler i dets forsøg på at indfri disse.

Ved at bruge en ramme beskrevet som 'moralities, resources and competencies' forsøger Meinert at forstå uddannelse i Kwapa holistisk. Sundhed og *aikijar ejokuna* - det gode liv - er tæt forbundet i både individuelle og samfundsmæssige livsverdner i Kwapa, og uddannelse opfattes primært som et middel til at nå disse mål. Tidligere var uddannelse beholdt de få, idet store dele af befolkningen var ude af stand til at få råd til uniformer og materialer. Med introduktionen af UPE har uddannelsesområdet imidlertid ændret sig bemærkelsesværdigt. Nu kræves det, at alle børn går i skole, hvilket skaber større forventninger til dem om at finde arbejde efterfølgende. Dette er vanskeligt på grund af den økonomiske situation i Uganda.

Meinerts bog giver et væsentlig portræt af de ressourcer folk

FRICTION

AND EVERYDAY LIFE IN UGANDA'

trækker på i deres hverdagsliv og i krisetider. De beskrevne familier har næsten ingen penge, men Meinert trækker på Bourdieu's begreber om økonomisk, social og symbolsk kapital i en demonstration af, hvordan andre ressourcer sættes i spil og bliver accepteret som sociale markører for uddannelse, sundhed, fremtidspotentiale og *aikijar ejokuna*. Sundhedsuddannelsen, der gives i Kwapa, har meget lidt at gøre med de studerendes reelle liv, primært på grund af den abstrakte måde lærerne formidler på. Dét til trods kan børnene ved at gå i skole bære en uniform og være i stand til - i det mindste - at læse og tilægge sig en måde at opføre sig på, der betragtes som 'uddannet'. Af denne grund, er Nunes tilstedeværelse på sundhedsklinikken dét, der forhindrer hendes uddannede mor i at blive snydt af en skruppelløs sygeplejerske.

Modernitet er et andet hovedtema i *Hopes in Friction*. Uddannelse er i sig selv 'moderne' og man forestiller sig, at den fremtid de uddannede børn går i møde, ligeledes er moderne. Ved at deltage i læringsprocesser bliver børn imidlertid set som 'human beco-

mings' snarere end som 'human beings', hvilket vækker genklang i den diskurs, der hersker i sundhedsuddannelsen. Det antages af regeringen, af donorer og af sundhedspersonale, at børn kan ændre deres familiers adfærd ved at viderebringe viden om hygiejne, ernæring og HIV. I realiteten betyder børns plads i familie hierarkierne imidlertid, at deres bidrag er begrænset, og at familiernes adfærd sjældent ændrer sig. Selv når man lytter til de ældste børn, er det svært at handle efter forskrifterne på grund af mangel på mad og penge. Dette påvirker børnenes uddannelsesmæssige udsigter i høj grad og dermed også deres chance for at 'blive moderne'.

Meinert besøger Kwapa igen i 1997 og finder en bemærkelsesværdig forskel i den måde piger og drenge har skabt sig et liv efter 'primary school'. Mens eksempelvis Nune har fået et stipendium til at fortsætte sin uddannelse i 'secondary school' og derefter færdiggøre et kursus om udviklingsarbejde, er flere af de drenge Meinert har fulgt mere frustrerede. De føler at de mange begrænsninger, der påvirkede deres muligheder for at præstere i skolen, har

ledt til en eksklusion fra det gode liv, og dermed på samme tid gjort dem til samfundsmæssige fiaskoer. Udover at være fuld af håb er uddannelse som en teknologi også fuld af begrænsninger. Den friktion det resulterer i, når uddannelses politikker møder den virkelige verdens børn og deres familiers forventninger, beskriver denne bog forbilledligt. Politikker er baseret på visioner, skriver Meinert, og alle visioner er afhængige af håb. Men hvis kløften mellem politikeres visioner for sunde børn og disse børn og familiers håb om *aikijar ejokuna* - det gode liv - bliver for vid, så er meningen med uddannelse kompromitteret alvorligt. I 2007 blev 'Universal Secondary Education' introduceret i Ugandiske skoler og man kan bare håbe, at den opmærksomhed, man giver dette fænomen, er så fokuseret, som vi ser den hos Meinert. ■

(anmeldelsen er oversat fra engelsk af Marie Højlund Bræmer)

SAMHÅLLET SOM TANKE

- CLAUDE LÉVI-STRAUSS OCH DEN FRANSKA STRUKTURALISMEN

BOGANMELDELSE

af Ole Høiris

Christer Lindberg:

Samhället som tanke - Claude Lévi-Strauss och den franska strukturalismen.

272 sider, paperback, illustreret. Arkiv förlag, Lund 2009. 200 sv. kr.

Christer Lindberg, der er professor i socialantropologi i Lund og har arbejdet med antropologisk idéhistorie, vil med denne bog introducere Claude Lévi-Strauss' antropologi og sætte den i sammenhæng med fransk og amerikansk antropologi.

I bogen følges Lévi-Strauss' liv fra hans inspiration på Boas' udstilling om nordvestkystindianerne til hans seneste værker. Lindberg formår ved at kombinere Lévi-Strauss' livshistorie med hans inspirationskilder at give mening til Lévi-Strauss' faglige udvikling frem til han, efter mødet med den strukturelle lingvistik folder sig selvstændigt ud i et fransk intellektuelt miljø mellem eksistentialismen og marxismen.

Lindberg følger Lévi-Strauss på hans langt fra lykkelige feltophold i Brasilien og herefter i Frankrig, hvor Lévi-Strauss' var Durkheims elever, Mauss, Rivet og forskellige kunstnere, der var en del af miljøet omkring det etnografiske museum, der senere skulle blive til

Musée de l'Homme og senere igen Musée de quai Branly.

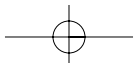
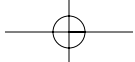
Med krigen måtte Lévi-Strauss flygte til New York, hvor han kom ind i det migrantmiljø af forskere og kunstnere, der skulle komme til at få så stor betydning i efterkrigstiden. Med stor indsigt beretter Lindberg om det faglige miljø i form af dels de amerikanske antropologer, dels den lingvistiske strukturalisme i form af Roman Jakobson, som herefter skulle forme Lévi-Strauss' tænkning.

Tilbage i Frankrig efter krigen præsenteres Lévi-Strauss' første strukturalistiske artikler med især slægtskabet som det centrale tema samt kvitteringen for feltopholdet i Brasilien, *Tristes Tropiques*. Hertil har Lindberg nærmest præsenteret Lévi-Strauss' udvikling environmentalt deterministisk, med feltarbejdet og de intellektuelle miljøer som environmentet. Herfra præsenteres Lévi-Strauss så som den selvstændige og originale forsker, han blev, og det sker i form af detaljerede gennemgange af hans hovedværker, *Anthropologie structurale I* og *II*, og *Le regard éloigné*. Derefter behandles det, der synes at være Lindbergs favorit, *Den vilde tanke*. Gennemgangen af dette værk giver en rigtig god indsigt og kan anbefales enhver, der har problemer med at holde sammen på argumentationen i Lévi-Strauss' egne formuleringer. Totemismedebatten forud for og med Lévi-

Strauss giver et flot overblik over denne klassiske antropologiske klassifikationsdebat. Efter et afsnit om Lévi-Strauss' forhold til kunst ud fra hans seneste bog, *Regards, écouter, lire*, følger en skarp og detaljeret gennemgang af Lévi-Strauss' arbejde med myterne. Bogen afsluttes med en kort præsentation af Montaignes antropologiske skrifter for derefter at sætte Lévi-Strauss i dialog med den Rousseau, som Lévi-Strauss betragtede som antropologiens grundlægger.

Mange synes i dag at have store vanskeligheder med at forstå Lévi-Strauss' tænkning, da den ligger så fjernt fra nutidens mere eller mindre postmoderne relativisme, individualisme, aktørorienterede og fænomenologiske eller ANT tilgang. Lévi-Strauss repræsenterer ved siden af Radcliffe-Brown et af de mest gedigne forsøg på at skabe en antropologi på modernitetens vilkår, hvad der måske er baggrunden for, at han til forskel fra for 30 år siden nu synes at tilhøre en alternativ kultur, som ikke engang fænomenologiske tilgange kan give mening. Men her kan Lindbergs bog varmt anbefales. Via hans bog kommer man ind i Lévi-Strauss' tankebaner og logik på en klar og pædagogisk måde, og kan således få den forståelse, der gør læsningen af mesteren selv til en fornøjelse. ■

Ole Høiris

INTRODUKTION	3
OM HÅBEFULDHED OG HÅBLØSHED I KORHOGO AF JESPER BJARNESEN	5
NANO MELLEM HÅB OG FORTVIVELSE AF KENNETH BO NIELSEN	12
HANOISKE FORHÅBNINGER - Bagved en bar og foran vidtrækkende horisonter AF MARIE HØJLUND BRÆMER	22
AT FÅ SIT LIV TILBAGE - STAMCELLER OG HÅBET OM REGENERATION AF AYO WAHLBERG OG LOTTE HUNICHE	30
HÅBETS KRAFT Danske kræftpatienters behandlingsrejse til Kina AF SIGNE LINDGÅRD ANDERSEN	38
BOGANMELDELSE AF JESS AUERBACH	44
BOGANMELDELSE AF OLE HØRTHS	46